

HÖGSKOLAN VÄST

Institutionen för individ och samhälle
Socialpedagogiska programmet
Högskolan Väst

Den sista fasen

- En kvalitativ studie om Fas 3 i Jobb- och utvecklingsgarantin, utifrån deltagarnas perspektiv och i arbetsmarknadspolitiska styrdokument.

Natalie Johansson & Frida Nord

**Kandidatuppsats, 15 hp
Socialpedagogiska programmet
Institutionen för Individ och samhälle/Högskolan Väst
Vårterminen 2013**

Sammanfattning

Titel: Den sista fasen - En kvalitativ studie om Fas 3 i Jobb- och utvecklingsgarantin, utifrån deltagarnas perspektiv och i arbetsmarknadspolitiska styrdokument.

Författare: Natalie Johansson, Frida Nord

Nivå/arbetets art: Kandidat/examensarbete, 15 hp

Ämne: Socialt arbete

Program: Socialpedagogiska programmet, 180 hp, Högskolan Väst

Termin: Vårterminen 2013

Handledare: Åsa Andersson

Fas 3 är en omdebatterad del av den svenska arbetsmarknadspolitiken och det arbetsmarknadspolitiska åtgärdsprogrammet Jobb- och utvecklingsgarantin. Syftet med Fas 3 är att personer i långtidsarbetslöshet så snabbt som möjligt skall komma tillbaka till arbetslivet.

Syftet med denna uppsats är att med hjälp av kvalitativa metoder undersöka bilden av Fas 3, utifrån den arbetssökandes perspektiv och utifrån arbetsmarknadspolitiska styrdokument. De frågeställningar uppsatsen förhåller sig till är:

1. Vilka är de huvudsakliga resonemangen kring arbete och arbetslöshet i arbetsmarknadspolitiska styrdokument som reglerar och kommenterar Jobb- och utvecklingsgarantin, samt i deltagarnas berättelser om Fas 3?
2. Hur kan Fas 3 upplevas och beskrivas av dess deltagare?
3. Hur uttrycks synen på Fas 3:s effektivitet för framtida anställningsmöjligheter i arbetsmarknadspolitiska dokument och i Fas 3-deltagarnas berättelser?

Resultaten i studien grundas i analysen av tre utförda semistrukturerade intervjuer med Fas 3-deltagare, samt innehållsanalyser av berättelser om Fas 3 i media. Politiska dokument har analyserats och ställts i förhållande till deltagarnas berättelser. Resultaten visar att deltagarna verkar känna mer oro än trygghet i Fas 3, vilket skulle kunna bero på de omfattande krav som bland annat myndigheter ställer på dem. Maktlöshet inför systemet är en övergripande känsla som en stor del av deltagarna i denna uppsats upplever. Betydelsen av en meningsfull sysselsättning värderas högt och många verkar vara nöjda med sina anordnare.

Nyckelord: Fas 3, Jobb- och utvecklingsgarantin, arbetsmarknadspolitik, arbetslöshet, arbete, makt

Abstract

Title: The final phase – A qualitative study of Fas 3 in Jobb- och utvecklingsgarantin, from the participants' perspective and in labor market policy steering documents

Authors: Natalie Johansson, Frida Nord

Level: Bachelor's Thesis, 15 HE credits

Subject: Social work

Program: Program in Social Pedagogy, 180 HE credits

Term: Spring term 2013

Supervisor: Åsa Andersson

Fas 3 are a controversial part of the Swedish labor market policy and the active labor market program called Jobb- och utvecklingsgarantin. The purpose of Fas 3 is to get long-term unemployed back on the active labor market and into employment.

With help from qualitative methods, the purpose of this study is to explore the Swedish labor market program Fas 3. Based on the perspective of the unemployed and labor market policy reasoning about Fas 3 and Jobb- och utvecklingsgarantin; this study will relate to the following question formulations:

1. Which are the main components regarding reasoning about labor and unemployment in labor market policies and how is it expressed by the Fas 3 participants?
2. How do the Fas 3 participants describe the experience of participating in Fas 3?
3. How do the labor market policy and the participants in Fas 3 view the effectiveness of Fas 3 for future employment opportunities?

The results of this study is based on the analysis of three semi structured interviews with Fas 3 participants, as well as text analysis of stories about Fas 3 published in media by Fas 3 participants. Political documents have been analyzed and will be related to the participants' stories. The results show that the unemployed seem to feel more anxiety than security in Fas 3, which could depend on the fact that they have to battle the extensive demands that the authorities puts on them. The powerlessness before the authorities is an overall feeling amongst the Fas 3 participants, and the feeling of not being able to have control over their own situation is distinct.

Keywords: Fas 3, labor market policy, unemployment, labor, work, power

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
2. Syfte	8
2.1 Frågeställningar	8
3. Bakgrund	8
3.1 Arbetslösheten	9
3.2 Fas 3	9
4. Tidigare forskning	10
4.1 Utvärderingar av Jobb- och utvecklingsgarantin.....	10
4.2 Arbets sökandes upplevelser	12
4.3 Internationell forskning om arbetsmarknadspolitiska åtgärder och arbetslöshet	12
5. Teori	14
5.1 Hermeneutik	14
5.2 Tolkning	14
5.3 Centrala begrepp.....	16
5.3.1 Makt	16
5.3.2 Arbete och arbetslöshet	17
5.3.3 Byråkrati.....	18
5.3.4 Klientskap.....	18
5.4 Användning av teorin.....	19
6. Studiens relevans för socialpedagogik och socialt arbete.	19
7. Metod	20
7.1 Val av metod.....	20
7.2 Kvalitativ metod och intervjuer.....	21
7.3 Urval	22
7.3.1 Andra berättelser om Fas 3	22
7.4 Studiens genomförande.....	24
7.5 Analys	25
7.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	26
7.7 Vår roll och förståelse	27
8. Etiska överväganden	27
9. Resultat och analys	29
9.1 Arbete.....	29

9.1.1 Arbetets ideologi	30
9.1.2 Fas 3 och arbetsmöjligheter på arbetsmarknaden	32
9.1.3 Arbetets och sysselsättningens betydelse och värde	36
9.2 Makt	38
9.2.1 Myndigheternas makt över Fas 3-deltagarna.....	39
9.2.2 Över- och underordning	44
9.2.3 Den ofrivilliga maktlösheten	44
9.2.4 Information och kunskap.....	47
9.3 Andra viktiga deltagarupplevelser av Fas 3	48
9.3.1 Positiva upplevelser	48
9.3.2 Negativa upplevelser	50
10. Slutdiskussion	53
11. Referenser	60
12. Bilaga 1 - Informationsbrev	65
13. Bilaga 2 - Informerat samtycke	66
14. Bilaga 3 - Intervjuguide	67
15. Bilaga 4 - Huvudsakliga ansvarsområden	68

Tack

Vi vill tacka de personer som hjälpt till i arbetet med denna uppsats.

Framförallt vill vi ge ett stort tack våra informanter, för att ni lagt tid och engagemang i ert deltagande.

Tack även till handledaren på den sysselsättning vi varit i kontakt med, för att ditt engagemang och att du hjälpt oss att förmedla informationen om denna uppsats.

Tack till vänner och familj för värdefulla tips och synpunkter.

Avslutningsvis vill vi också tacka vår handledare Åsa Andersson, för allt stöd, alla konstruktiva kommentarer och all den tid du lagt ner på att vägleda oss genom denna resa.

Tack!

Natalie Johansson & Frida Nord

Trollhättan, maj 2013

1. Inledning

Arbetslöshet och arbetsmarknadspolitik är i dagens samhälle i allra högsta grad ett aktuellt ämne. 2014 års riksdagsval är annalkande och i media förs politiska debatter allt tätare. Arbetslöshet är ett av de ämnen som ofta återkommer i dessa debatter. I april år 2013 visar statistik från Arbetsförmedlingen att 697 470 personer är öppet arbetslösa i Sverige, varav 34 268 personer ingår i Fas 3 (Arbetsförmedlingens månadsstatistik, www.arbetsformedlingen.se). Fas 3 är en del av Jobb- och utvecklingsgarantin, som är en arbetsmarknadspolitisk åtgärd i syfte att återföra arbetslösa personer till arbetsmarknaden (Riksrevisionen, 2009). Detta program infördes i Sverige år 2007 och Fas 3 i programmet vänder sig till personer som varit arbetslösa i 450 dagar. (www.arbetsformedlingen.se, *Frågor och svar om Fas 3*, 2013).

Vårt intresse för detta område bottenar i de debatter som förts om programmet sedan det infördes i Sverige. Vi har ett samhällskritiskt perspektiv genom studien som bottenar i vår föreställning om att det byråkratiska välorganiserade välfärdssamhällets sätt att strukturera vissa sociala sektioner riskerar att få en allt för ”fyrkantig” utformning. De ofta välmenta insatserna riskerar att få olika utfall när inte hänsyn tas till mänskliga olikheter i regelverken.

Vi vill undersöka effekterna, upplevelserna och berättelserna av Fas 3. Denna studie kommer att utgå från intervjubaserad empiri från tre informanter som alla deltar eller deltagit i Fas 3 samt från politiska resonemang ur politiska styrdokument. Som ett komplement till informanterna kommer även berättelser om Fas 3 i media att analyseras. Deltagare i Fas 3 är personer som vi yrkesverksamma i den sociala sektorn med stor sannolikhet kommer att möta i det dagliga arbetet och därför kan denna studie bidra med viktig information.

Inledningsvis kommer syfte, frågeställningar och en bakgrundsbild av ämnet att presenteras, samt tidigare forskning och metod. En genomgång av teori och centrala begrepp kommer att redovisas och därefter kommer resultatet av studien beskrivas och analyseras för att sedan följas upp av en slutdiskussion. Vi kommer att använda oss av olika benämningar av deltagarna i Fas 3, bland annat *arbetslös*, *arbetssökande*, *informant* och *deltagare*. Vi kommer även att använda oss av det könsneutrala ordet *hen* eftersom vi anser att detta underlättar att hålla deltagarnas anonymitet skyddad samt att det är brett i sitt användningsområde.

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka bilden av Fas 3 utifrån deltagarens perspektiv och utifrån arbetsmarknadspolitiska styrdokument om Jobb- och utvecklingsgarantin. Detta är en omdiskuterad fråga i dagens arbetsmarknadspolitiska debatt och denna studie kan bidra med viktig kunskap för den socialpedagogiska yrkesrollen genom att bland annat ge ökad förståelse för hur det kan upplevas att vara långtidsarbetslös. Både i folkmun och i politiska diskussioner kan vi ta del av olika uppfattningar om denna programåtgärd och vi vill öka vår förståelse för ämnet genom att fördjupa oss i dessa beskrivningar.

2.1 Frågeställningar

1. Vilka är de huvudsakliga resonemangen kring arbete och arbetslöshet i arbetsmarknadspolitiska styrdokument som reglerar och kommenterar Jobb- och utvecklingsgarantin, samt i deltagarnas berättelser om Fas 3?
2. Hur kan Fas 3 upplevas och beskrivas av dess deltagare?
3. Hur uttrycks synen på Fas 3:s effektivitet för framtida anställningsmöjligheter i arbetsmarknadspolitiska dokument och i Fas 3-deltagarnas berättelser?

3. Bakgrund

Arbetsförmedlingen är en statlig myndighet med uppdrag att förmedla tjänster mellan arbetsgivare och arbetstagare i Sverige. De ska verkställa arbetsmarknadspolitiska beslut genom lagar och förordningen från riksdag och regering. Arbetet styrs enligt arbetsmarknadspolitiska mål som regeringen utlämnar årligen (Arbetsförmedlingen, Sådär styrs vår verksamhet, 2013). De övergripande målen handlar om att arbeta för att främja arbetsmarknaden på olika sätt. Det är hos arbetsförmedlingen det arbetsmarknadspolitiska programmet Jobb- och utvecklingsgarantin ingår. Fas 3, som är ämnet för denna studie, är det tredje steget i detta program vars syfte är att ge långtidsarbetslösa personer sysselsättning. Målet med Fas 3 är att ge personer möjlighet att knyta kontakter på arbetsmarknaden och få nya arbetslivserfarenheter, detta för att arbetslösa ska kunna finna en väg in på arbetsmarknaden. Kontakten förmedlas av arbetsförmedlingen där den aktuella arbetsgivaren erhåller bidrag för att skapa detta arbetstillfälle (Arbetsförmedlingen, 2013).

Nu mera kallar arbetsmarknadspolitiker och arbetsförmedlingen Fas 3 för Sysselsättningsfasen. Vi har dock valt att kalla åtgärden för Fas 3 då det är ett mer allmänt känt begrepp.

Fas 3-deltagaren får ingen lön för sysselsättningen, då deltagaren inte har en anställning och inte utför ordinarie arbetsuppgifter. Den ekonomiska ersättningen deltagaren i Fas 3 får är aktivitetsstöd, vilket motsvarar 65 procent av beloppet från arbetslöshetsersättningen. Detta gäller dock endast om personen uppfyllt kraven för att erhålla ersättning från a-kassan. I annat fall får dessa söka ekonomiskt stöd hos socialtjänsten (Arbetsförmedlingen, *Frågor och svar om Fas 3*, 2013).

3.1 Arbetslösheten

Arbetslösheten i Sverige följs löpande av Statistiska Centralbyrån, SCB, genom så kallade arbetskraftsundersökningar, AKU. Dessa undersökningar för statistik över arbetsmarknaden och personerna i den (Hansson & Karlsson, 2013). Från 1990-talet har arbetslösheten stigit drastiskt, även om den pendlat en del fram och tillbaka fram till idag. Enligt en annan rapport från SCB förklaras detta bero på två saker; finanskrisen på 1990-talet som fick arbetslösheten att stiga från 2 procent till 11 procent på tre år, samt 2008 års finanskris som delvis berodde på den finansiella krisen i USA (Hällberg & Näsén, 2010).

Långtidsarbetslös anses en person vara som varit arbetslös i 450 dagar (SCB, 2011) och denna grupp är de som också blir aktuella för Jobb- och utvecklingsgarantins Fas 3. År 2011 publicerade SCB en sammanställande rapport om långtidsarbetslösheten över perioden år 2001-2010 som bland annat visar att 34 procent av de arbetslösa var långtidsarbetslösa under år 2010. De mest drabbade grupperna är utrikesfödda personer samt personer över 45 år. De som har lägst andel långtidsarbetslöshet är personer med eftergymnasial utbildning. När det handlar om att vara arbetslös under lång tid kan det få negativa konsekvenser för både individen själv likväl som för samhället. Att vara arbetslös under en lång period kan påverka personens självkänsla och motivation. Allt eftersom arbetslösheten fortlöper blir individens motivation till att söka jobb ofta lägre, dessutom påverkar det ofta individens ekonomiska förhållanden. Kompetensen hos dessa personer kan över tid dessutom uppfattas ”föråldrad” vilket blir en stor förlust för både den arbetslöse och för samhället (SCB, 2011).

3.2 Fas 3

Fas 3 tillkom år 2007 under alliansregeringen och syftet med Fas 3 är att erbjuda långtidarbetslösa

personer individuellt anpassade insatser så att de snabbt kan komma i arbete (Arbetsförmedlingen, 2013). Till Fas 3 anvisas en person som varit arbetslös i 450 dagar (Arbetsförmedlingen, 2013). I denna får den arbetssökande en sysselsättning på en anordnad arbetsplats, genom Arbetsförmedlingen, och arbetsuppgifterna skall ej vara ordinarie arbetsuppgifter. Arbetsuppgifterna skall vara meningsfulla sysslor som annars inte utförts (www.regeringen.se, *Långtidsarbetslösa*, 2013).

Genom Fas 3 skall den arbetssökande få möjlighet att knyta kontakter, erhålla arbetslivserfarenhet och få nya meriter på arbetsmarknaden. Varje period med sysselsättning hos anordnare får pågå i 2 år, därefter ska en ny bedömning göras mellan handläggare och arbetssökande. Dessa skall i dialog komma överens om en ny sysselsättningsplats. Sysselsättning i Fas 3 kan pågå tills den arbetssökande får ett heltidsjobb eller utbildning eller bli avslutad av arbetsförmedlingen vid ogiltig frånvaro (*Förordningen om Jobb- och utvecklingsgarantin*, SFS 2007:414). Den arbetssökande ska enligt reglerna för Fas 3 ingå i åtgärden på heltid, det vill säga 40 timmar i veckan och i dessa ska jobsökning i ingå i den omfattning arbetsförmedlaren och deltagaren bestämmer i dialog med varandra.

Under år 2011 diskuterades Fas 3, och dess ökande deltagarantal i riksdagen. I juni samma år tog riksdagen ett beslut där de uppmanade regeringen att sluta föra långtidsarbetslösa personer in i Fas 3. Anledningen till detta uppgavs vara att regeringen inte kvalitetssäkrat de sysselsättningar personerna hänvisas till och att dessa i många fall handlar om meningslösa sysslor som inte fyller Fas 3:s ursprungliga syfte (www.riksdagen.se 2010/11:AU11).

4. Tidigare forskning

4.1 Utvärderingar av Jobb- och utvecklingsgarantin

I en rapport publicerad av Riksrevisionen (Norgren & Johnreden, 2009), visar en enkätstudie med anställda på Arbetsförmedlingen att närmare sex av tio handläggare anser att jobb- och utvecklingsgarantin ger de arbetssökande större möjligheter till en anställning. Vidare kan de i rapporten konstatera att jobsökaraktiviteter och coaching ofta är relativt effektiva, förutsatt att dessa insatser ges i begränsad omfattning (Norgren & Johnreden, 2009).

Martinson & Sibbmark (2010) skriver i en rapport att endast hälften av deltagarna upplever att insatserna varit individanpassade som de skall vara enligt förordningen (SFS 2007:414) om jobb- och utvecklingsgarantin. Endast en tredjedel av de tillfrågade deltagarna ansåg att jobb- och utvecklingsgarantin ökat deras chanser att få jobb. Trots deltagarnas upplevelser om Fas 3:s effektivitet för deras jobbchanser är åtta av tio nöjda med själva sysselsättningen (Martinson & Sibbmark, 2010).

I en rapport från IFAU, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, (2011:7), kommer författarna fram till slutsatsen att subventionerad sysselsättning och intensiv arbetsförmedling hjälper arbetssökande till arbete. De menar att regelbundna besök hos en arbetsförmedlare, som i sin tur ger råd och stöd åt den arbetssökande, ger resultat. Vidare skriver rapportförfattarna att det för den arbetslöse verkar gå fortare att få en anställning om hen under en period varit hos en arbetsgivare med hjälp av lönesubvention, jämfört med att söka arbete som öppet arbetslös (Forslund & Vikström, 2011). I rapporten från IFAU konstateras också att det finns ett behov av kompletterande, ny forskning inom området arbetsmarknadspolitik, bland annat om frågan om arbetsmarknadspolitiken bör anpassas till låg- respektive högkonjunktur (Forslund & Vikström, 2011).

Arbetsförmedlingen har publicerat en studie (Gartell & Rosén, 2011) där sannolikheten att få jobb i jobb och utvecklingsgarantin granskats. Författarna kan konstatera att det generellt är mer sannolikt att lämna programmet i ett tidigt skede. Personer som står närmre arbetsmarknaden lämnar programmet relativt snart efter inskrivningen. Rapporten visar att det är stora skillnader i utflödet mellan olika grupper (Gartell & Rosén, 2011). Författarna menar också att det finns stora svårigheter i att utvärdera programmets egentliga effekt. De menar att utvärderingar inte kan visa att det är just Jobb- och utvecklingsgarantin som bidragit till att den arbetssökande fått ett arbete eller ej. (Gartell & Rosén, 2011).

I studien *Active Labour Market Policy and Unemployment Scarring: A Ten-year Swedish Panel Study* (Nordlund & Strandh, 2008) har författarna granskat aktiv arbetsmarknadspolitik och dess effektivitet över en tioårsperiod. I studien undersöks två olika former av arbetsmarknadspolitiska insatser; utbildning och sysselsättning. Deras hypotes var att arbetsmarknadspolitiska insatser rörande sysselsättning skulle ge en direkt effekt, och denna positiva effekt skulle minska över tiden. Insatser för utbildning inom arbetsmarknadsprogrammen skulle ge en lägre effekt, men den positiva effekten skulle succesivt öka med tiden. Resultatet i studien visar att effektiviteten för de ovan

nämnda formerna av arbetsmarknadspolitiska insatser ser olika ut. Utbildning ger högre konkurrenskraft och uthållighet på arbetsmarknaden, medan sysselsättning ger en högre omedelbar effekt. Denna effekt tenderar dock att avta.

4.2 Arbetssökandes upplevelser

Margareta Bolinder publicerade år 2005 en avhandling om hur arbetssökande hanterar den situation de befinner sig i. Fokus i avhandlingen ligger på den arbetssökandes upplevelse av situationen, samt dess förväntningar och beteenden, i relation till arbetslöshetssituationen. Möjligheterna att hitta ett arbete läggs i denna avhandling på tre nivåer; samhällsnivå, lokal nivå och individnivå. På individnivå beskrivs handlingsutrymmet begränsas eller förhöjas av bland annat utbildning, erfarenhet, kön och ålder (Bolinder, 2005). Till exempel, den arbetssökandes handlingsutrymme kan begränsas av hög ålder eller kön, men förhöjas av ”rätt” utbildning och arbetslivserfarenhet. På samhälls- och lokal nivå menar Bolinder att handlingsutrymmet bland annat är beroende av konjunkturer och tillgång på jobb på den lokala arbetsmarknaden (Bolinder, 2005).

De arbetslösas jobbförväntningar varierar beroende av faktorer som exempelvis utbildning och hur den lokala arbetsmarknaden ser ut. De arbetssökande som förväntar sig att hitta ett arbete söker mer aktivt efter ett. Detta, menar Bolinder (2005), tyder på ett positivt samband mellan förväntningar och aktivitet. Studien visar också på att det finns ett samband mellan känslan av hopp och kontroll. Upplevs möjligheter att påverka sin situation ökar även hoppet om sina jobbchanser. Det i sin tur påverkar hur aktivt deltagaren söker arbete.

Bolinder (2005) kan i avhandlingen också konstatera att den arbetssökandes psykiska välbefinnande påverkas, på ett positivt sätt, av att få ett arbete. En positiv inställning till handlingsutrymmet är sin tur gynnande för den psykiska hälsan.

4.3 Internationell forskning om arbetsmarknadspolitiska åtgärder och arbetslöshet

I studien *What works for whom? An analysis of active labour market programmes in Norway* (Dahl & Lonrentzen, 2005) beskrivs att Norge år 2003 införde en plan mot att bekämpa fattigdom, med målgruppen långvariga socialbidragstagare i stort fokus. Planen innebar att man satsade på aktiva arbetsmarknadsprogram, ett program med utbildning och ett program med sysselsättning. Den undersökning som gjordes var en effektutvärdering av dessa två program, med utgångspunkten i att undersöka om programmets effektivitet, i detta fall räknat till deltagarens årsinkomst, kunde härledas till egenskaperna hos programmet och/eller deltagaren. Det gjordes också analys av

subgrupper, och deras sannolikhet att delta i programmen. I studien kom man fram till att Sysselsättningsprogrammet inte kan tillhandahålla den typ av yrkeskunskap, kvalifikationer och humankapital som många av dess deltagare behöver (Dahl & Lorentzen, 2005). Ett resonemang är att personer som under en längre tid haft socialbidrag har en större avsaknad av resurser som behövs på den moderna arbetsmarknaden. Sysselsättningsprogrammet kan därför inte täcka detta behov. Författarna konstaterar vidare att det är svårt att göra en effektstudie som går att generalisera på andra deltagare och program, därför att programmets positiva effekter till stor del beror på hur arbetsmarknaden ser ut, på engagemanget hos socialarbetaren och arbetsförmedlaren, samverkan mellan olika samhällsinstanser och programmets utformning (Dahl & Lorentzen, 2005). Artikeln sammanfattas med resultaten att utbildningsprogram ger positiva och betydande resultat, medan sysselsättningsprogram ger mer positiva effekter för vissa subgrupper. Dessa subgrupper menar studiens författare gälla personer som har en medelhög chans att delta i arbetsmarknadspolitiska program.

Omfattande studier (Gordo, 2006) kring arbetslöshetens påverkan på den psykiska hälsan hos arbetslösa personer har gjorts i Tyskland. Där har socio-ekonomiska forskare samlat empirisk data under 17 års tid och resultaten visar att långtidsarbetslöshet påverkar den psykiska hälsan hos de arbetslösa mycket negativt. Studien visar också att den psykiska hälsan fortsätter att försämrans under en längre period för att sedan stanna upp, det är dock en konstant fortsatt negativ psykisk hälsa dessa lever i och de arbetslösa tycks aldrig vänja sig vid faktumet på så vis. Det blir dessutom allt svårare för deltagarna att ta sig tillbaka till arbetsmarknaden allt eftersom arbetslösheten fortlöper. De arbetslösa upplever även försämrad självbild och maktlöshet. De negativa effekter arbetslösheten skapar menar forskarna bland annat beror på maktlösheten och av att inte kunna förändra sin situation. Resultaten i studien visar även att återanställning förbättrar den psykiska hälsan väsentligt (Gordo, 2006).

Den tidigare forskning som i detta kapitel presenterats bidrar till bilden av den komplexitet som tycks finnas i arbetsmarknadspolitiska insatser, arbetslöshet och dess påverkan på de berörda individerna. Forskningen visar att det finns olika uppfattningar om hur pass effektiva arbetsmarknadspolitiska program är samt vilka former av program som ger bäst resultat. Enligt Martinson & Sibbmark (2010) anser endast en tredjedel av deltagarna i Jobb- och utvecklingsgarantin att insatsen ökat deras möjligheter till anställning, jämfört med sex av tio handläggare på Arbetsförmedlingen (Norgren & Johnreden, 2009). Enligt Gordo (2006) försämrans den psykiska hälsan av arbetslösheten, och långtidsarbetslösa personer påverkas mycket negativt.

Detta tyder på att vi i Sverige behöver mer forskning om upplevelser av Jobb- och utvecklingsgarantin, arbetslöshet och framförallt Fas 3. Forskningen behöver nyanseras och kompletteras med större, kvalitativa studier om deltagarnas upplevelser.

5. Teori

5.1 Hermeneutik

Hermeneutiken är ett brett område och kan förklaras både som en vetenskapsfilosofi som bland annat innefattar existentiella frågor och som en metodliknande teori med verktyg för att tolka vår omgivning (Vikström, 2005). Inom den filosofiska delen av hermeneutik och tolkningslära finns det tre stora fundament; tolkning, förståelse och existens (Ödman, 2007). En av hermeneutikens grundpelare är att det inte finns någon objektiv förståelse. Det finns lika många sätt att förstå fenomen som det finns människor på jorden och därför kan inte hermeneutiken heller ses som *en* teori eller *ett* sätt att förstå världen på. Även hermeneutiken används och tolkas olika och att motsäga detta vore självförnekelse av den egna hermeneutiska grundfilosofin (Ödman, 2007).

Vi kommer i denna uppsats att fokusera på den del av hermeneutiken som handlar om tolkning. Detta val motiveras i syftet för studien, nämligen att undersöka hur personer uppfattar ett och samma fenomen, nämligen Fas 3. Själva studiens syfte är av ett hermeneutiskt slag i den meningen. Inom den hermeneutiska traditionen finns som tidigare nämnts flera förgreningar och valet av hermeneutiken bygger på det allmänna sätt denna förklarar tolkning på. Vi har således ingen avsikt att använda den som en metod likt de litteraturtolkande hermeneutikerna utan som ett perspektiv för att förstå hur vi människor tolkar vår värld.

5.2 Tolkning

Den *hermeneutiska cirkeln* är ett vanligt förekommande inslag i hermeneutikens tolknings- och förståelseuppfattning. Detta begrepp myntades av Friedrich Ast och Friedrich Schleiermacher. Begreppet har trots dess historiska tolkningar och modifieringar kvar sin huvudsakliga poäng; skiftandet från helhet till del när vi försöker förstå ett fenomen samt vår förförståelses påverkan. Denna cirkel tycks vara en symbolik för den ständigt pågående process som äger rum då vi tolkar vår värld. För att förstå det vi ser skiftar vi fokus från att se delar av ett fenomen till att se till helheten och gör så fortsättningsvis om och om igen. Det handlar om att vi inte kan förstå helheten bara genom att se en bit av det vi undersöker, inte heller kan vi förstå delarna i helheten om vi inte

tittar närmre. Vi kan heller aldrig studera varken helhet eller del förutsättningslöst, eftersom all tolkning sker genom vår förförståelse (Ödman, 2001).

Den hermeneutiska cirkeln, som beskriver denna tolkningsprocess, kallas även för den *hermeneutiska spiralen*. Spiralens symbolik beskrivs av Vikström (2005) bättre kunna gestalta denna process, och detta begrepp har kommit att användas mer på senare tid. Bilden av en spiral kan också, på ett tydligare sätt, visa hur tolkningen hela tiden utvecklas i sin process när vi på vägen gör små nya kunskaper. Dessa nya kunskaper gör att vi tolkar fenomenet på ett nytt sätt och därför hela tiden utvecklar vår tolkning. Till skillnad från cirkeln som aldrig ”kommer någonstans” rent visuellt, ändras och utvecklas vägen i spiralen hela tiden.

För att gestalta detta ytterligare kan en jämförelse göras med en kökslåda. I denna låda ligger det fullt med saker som används vid bakning. Jag som tittar har aldrig bakat och känner inte igen hälften av de saker som ligger där. Genom att studera helhetsbilden kan jag se att det ligger saker i lådan som liknar olika verktyg. Eftersom lådan är integrerad i en hurts i någons kök säger min förförståelse att sakerna i lådan används till något som har med matlagning att göra. Jag har också tidigare erfarenheter av andra redskap från ett kök, till exempel en kniv och gaffel, och med hjälp av kunskapen (förförståelsen) av hur dessa ser ut och används kan jag gissa hur andra redskap ämnar användas. Denna helhetsbild säger mig inte så mycket mer om delarna eller användningen om jag inte ser närmare. Först då upptäcker jag att jag känner igen flera av delarna som jag sett användas till bakning (förförståelse) och jag märker att flera av redskapen är av detta slag. När jag nu ser helheten igen i dess sammanhang kan jag förstå att lådan förmodligen innehåller bakredskap och min tolkningsprocess kan sedan fortsätta när jag undrar vad de redskapen jag inte kände igen används till.

Vikström (2005) beskriver flera gemensamma drag i hermeneutiska förståelser av tolkning och menar att en person i sin tolkning av ett fenomen aldrig kan skiljas från sin omvärld, livssituation och sina tidigare erfarenheter. All tolkning, förståelse och ny kunskap filtreras genom dessa förförståelser. Därför kan man aldrig heller studera något ur ett objektiva perspektiv (Vikström, 2005). En ytterlighet av detta kan jämföras den basala förmågan att kunna förstå tal eller text. Utan (förförståelsen) att kunna språket kan du inte läsa texten eller förstå vad som sägs. För att göra en social värld förståelig krävs det dock att vi människor kommer överrens om vissa förståelser, beskrivningar och kunskaper av något visst för att kunna kommunicera. Man behöver gemensamt bestämma vad till exempel ett jobb egentligen är för att kunna tala om ett jobb. Detta kallar

Vikström för *tolkningsgemenskap*. Sådana gemenskapstolkningar kan också dessa vara beroende av omvärlden för att fungera. Personer från två sidor av världen kanske har mycket olika föreställningar av vad ett jobb är och innebär, och kan således få svårt att kommunicera om detta (Vikström, 2005).

5.3 Centrala begrepp

5.3.1 Makt

Makt är genomgående ett centralt begrepp i denna uppsats, då den bland annat berör relationen mellan deltagare i Fas 3 och myndigheter, vilket kan tolkas som relation med hierarkiska maktinslag. Maktaspekten finns närvarande i olika former i relationen och maktyttringen kan även påverka synen på Fas 3. Många har försökt skapa den rätta definitionen av makt, vilket också kan ha bidragit till den komplexitet maktbegreppet innebär. I denna uppsats kommer framförallt maktperspektivet att behandlas utifrån resonemang från bland andra Michel Foucault och Greta Marie Skau.

I boken *Makt, beslut, ledarskap* (Christensen, Jensen & Lindkvist, 2011) beskrivs bland annat institutionell makt vara en dimension av makt. Institutionell makt är bland annat kopplat till lagar, regler och förordningar. Tillsammans med direkt makt, som enligt Christensen, Jensen & Lindkvist (2011) innebär att en aktör har makt över den andre i en beslutsprocess, utgör dessa två maktfaktorer en slags samlad beskrivning av vad som kan tolkas vara myndigheters makt. Myndigheter, så som exempelvis Arbetsförmedlingen, har i beslutsprocesser ofta en direkt makt, eftersom de samtidigt besitter en institutionell makt. Man kan därför tolka dessa två begrepp som sammanflätade när det kommer till den makt Arbetsförmedlingen besitter gentemot Fas 3-deltagarna. Den direkta makten, genom möjligheten att fatta beslut som kan vara missgynnande för deltagaren, ihop med den institutionella makt som erhålles genom lagar och regler.

Man kan, enligt Skau (2001) utifrån ett maktperspektiv se till vilka fördelar myndigheter, politiker eller yrkesutövare har. De har ofta lagen på sig sida och ibland till och med möjlighet att påverka den. Det är också de som tolkar och verkställer lagen och har befogenheter att utifrån dessa ta beslut om åtgärder för individer. Myndigheter, politiker och yrkesutövare är ofta de som sätter upp de normer som används när de tolkar och definierar beteenden i samhället, samt hur ekonomiska resurser ska fördelas.

Foucault såg makt som något ständigt närvarande, något som alltid existerar i alla sociala rum. Istället för att fokusera på makten hos en enskild individ, menade Foucault att makten ligger i sociala strukturer och sammanhang (Börjesson & Rehn, 2009). Ett av Foucaults mest betydelsefulla begrepp är power/knowledge (översatt som makt/kunskap av Börjesson & Rehn, 2009). Med detta begrepp förklarar Foucault makten i relation till kunskap, genom två huvudsakliga påståenden. Kunskap ger makt, och makt gör kunskapen legitim (Börjesson & Rehn, 2009). Att kunskap är makt är något som ofta sägs, men med power/knowledge tog Foucault sambandet mellan kunskap och makt ett steg längre. Han menade inte bara att kunskap ger makt, utan också att makt kan rättfärdiga kunskap. Genom makt kan man ta kontroll över vilken kunskap som är ”rätt”, vilken kunskap som är legitim (Börjesson & Rehn, 2009). Genom power/knowledge-begreppet kan därför förståelsen av sambandet mellan kunskap och makt vidgas.

Som arbetssökande kan man befinna sig i en underordnad beroendeställning gentemot personen som i sin yrkesroll förmedlar arbeten. Man kan se denna relation likt det sättet man inom socialt arbete ser relationen mellan hjälpare och klient. Det finns olika faktorer som bidrar till under- och överordning. I relationen Fas 3-deltagarens underordning gentemot arbetsförmedlarens överordning kan som tidigare nämnt kunskap vara en viktig faktor. Avsaknaden av kännedom om de rättigheter deltagarna har, samt vilka språkliga resurser deltagaren besitter, kan också påverka maktrelationen (Skau, 2001). Stefan Sandström (2008) menar dock att lagstiftningen är den starkaste maktfaktorn i samhället. Utifrån detta blir myndighetsutövning en tydlig form av ett överordnat maktinnehav. Andra faktorer Sandström (2008) menar kan skapa under- och överordning är status, att tillhöra en organisation, utbildningsnivå, kunskaper, etnicitet, språkkod och fysisk styrka.

5.3.2 Arbete och arbetslöshet

Arbete och arbetslöshet kommer av naturliga orsaker vara en central del i denna studie. Begreppen kommer att användas i resultat och analysdelen och det kan därför vara relevant att beskriva dem i teoretiska termer. Arbete skulle kunna definieras som själva aktiviteten då vi utgör en syssla i stort, det är dock oftast förknippat med en viss typ av syssla, *lönearbetet*. Karlsson (2002) skriver om arbete och hänvisar till Karl Marx som beskriver lönearbetet som grundat av kapitalismen. Få personer äger produktionsmöjligheterna, vilka också blir arbetsgivare, medan majoriteten säljer sin arbetskraft mot lön (Karlsson, 2002). Detta förlopp är nödvändigt i kapitalismens samhälle som kräver pengar för att kunna överleva. Arbetet förväntas också utföras i samhället snarare än i hemmet då vi talar om det. Man har ett arbete och det ger lön. Arbetet är ofta dessutom ofta kopplat till ett yrke (Gorz, 1999). På så vis syftar arbete till exempel inte till det arbete man gör i hemmet då

man sköter barn eller liknande.

Arbetsutbytet sker på vad som kallas *arbetsmarknaden* som är samlingsnamnet för en abstrakt handelsmarknad om arbetstjänster, där aktiviteterna består av arbetsgivare som betalar för arbetskraft och arbetare som säljer sin arbetskraft (Furåker, 2002). Arbetslös blir således avsaknaden av arbete. Arbetsförmedlingen är den statliga instans vars uppgift är att förmedla arbete mellan arbetstagare och arbetsgivare. Vid arbetslöshet har invånare möjlighet till ersättning genom olika statliga försäkringar (www.arbetsformedlingen.se).

Ur ett politiskt perspektiv, som delvis kommer att användas i denna studie, är synen på arbetets värde avgörande för hur vi talar om arbete och vilken mening vi tilldelar det (Furåker & Blomberg, 2002). *Arbetslinjen* är ett samlingsnamn för en sådan politisk linje som är rådande i dagens arbetsmarknadspolitik, mer om detta i resultat- och analysdelen.

5.3.3 Byråkrati

Max Weber var en av de mest inflytelserika teoretikerna när organisationsteorins form stöptes. Han var även den person som beskrev en organisationsform som byggs av regler, lagar, tydliga hierarkiska nivåer och auktoritetsstyre. Han kallade formen för byråkrati. Detta ansåg Weber vara den mest effektiva organisationsformen, där människor blir tydligt styrda i en stram form med tydliga beslutsvägar och hierarkiska styrformer. Denna form gav inte utrymme för några personliga utsvävande arbetsvägar utan var tydligt styrd av formella arbetsbeskrivningar och tillvägagångssätt (Stranegård & Eriksson-Zetterquist, 2011). I en sådan form av organisering finns också maktaspekten väl närvarande och det är utifrån dokumenterad kompetens som den blir fördelad. Dess regler och tydliga arbetsbeskrivningar ger även klienterna stor chans att bli omhändertagna på lika villkor.

5.3.4 Klientskap

För att relatera till den underordnade situation Fas 3-deltagare befinner sig i kommer begreppet klientskap att användas. När vi teoretiserar detta använder vi oss av begreppet klient, för att enklare komma närmre Skaus (2001) resonemang. I den övriga delen av uppsatsen kommer dock orden arbetslös, arbetssökande, informant och deltagare användas, eftersom dessa begrepp ligger närmare vårt ämne. Skau (2001) menar att då en person blir klient eller hjälptagare av en hjälpapparat skapas en stor förändring hos människor. En av de stora omställningarna är att gå från subjekt till objekt. Det handlar om att inte längre vara en handlande individ med eget initiativ och kontroll över sitt liv.

Från att ha fattat sina egna beslut blir personen föremål för någon annans omdöme och beslutsfattande.

Generalisering är ett fenomen som Skau (2001) menar påverkar individen i den nya klientrollen. Individen blir i mötet med hjälpapparat snarare ett ”fall” där personliga omständigheter och skillnader generaliseras för att kunna hanteras. Individen som innan uppfattat sig som normal kan bli avvikande i vissa avseenden. Kanske har en person blivit varslad om uppsägning och ej lyckats hitta ett nytt jobb. Denna blir således förmodligen avvikande, eftersom den personen inte längre tillhör normen och i mötet med myndigheten förlorar hen ett visst handlingsutrymme och privat sfär (Skau, 2001).

5.4 Användning av teorin

Hermeneutiken kommer genomgående att vara en grund för all analys som görs av den insamlade empirin. Den kommer att genomsyra vårt sätt att tolka och förstå vår empiriska data och den kommer att användas då vi drar våra slutsatser och återkopplar till de ursprungliga frågeställningarna. Det handlar främst om att förklara och förstå hur och varför de olika beskrivningarna skiljer sig åt, att den förförståelse vi påverkas av styr hur vi tolkar ett och samma fenomen. Hermeneutiken är också ett hjälpmedel för oss att förstå på vilket sätt våra egna förförståelser kan påverka vår analys och vårt sätt att se på fenomenet som undersöks.

De teoretiska begrepp som beskrivits i teoriavsnittet är en redogörelse för hur vi definierar de centrala begrepp som i studien behandlas, samt för att visa hur dessa tolkas och med vilka teoretiska grunder vi gör vår analys. Begreppet *arbete* och *arbetslöshet* kommer vara centrala under första delen av resultat/analys och genom att definiera hur vi tolkar begreppen kommer läsaren förstå med vilka utgångspunkter vi gör våra antaganden. *Klientskap* och *byråkrati* kommer främst att användas i maktavsnittet för att belysa olika maktaspekter. Teoretiska begrepp som tas upp kommer tillsammans med forskning och annan litteratur att vara de verktyg som används i den analytiska processen.

6. Studiens relevans för socialpedagogik och socialt arbete.

Denna studie är relevant för socialt arbete, och socialpedagogiskt arbete, genom att den berör ett

ständigt aktuellt ämne och ett växande samhällsproblem, arbetslöshet. Eftersom arbetslösheten idag är hög, kommer flera av de personer vi möter i arbetet att vara berörda av, och möjligen påverkade av, arbetsmarknadspolitiken. De personer som deltar i Fas 3 och som inte har rätt till a-kassa, får heller inte ersättning i form av aktivitetsstöd (Arbetsförmedlingen, 2013). Detta kan göra att personen kommer i kontakt med socialtjänsten, där socialbidrag eller andra stödinsatser kan komma att bli aktuella. Därför skulle denna studie även vara användbar för personer som arbetar inom socialt arbete, genom att uppsatsen ger en möjlig ökad förståelse för situationen som personen befinner sig i. Vi som socialpedagoger kan komma att arbeta inom en rad olika yrken där kunskap om detta område kan bli ett viktigt verktyg. Socialpedagoger kan också få en viktig roll för de personer som berörts av arbetslöshet. Vår uppgift att stärka och utveckla nya sätt att tänka och förhålla oss till omgivningen kan få stort inflytande i framtida arbete med människor i arbetslöshet, det kan bidra till att minska de negativa psykosociala effekterna av långtidsarbetslöshet. Socialpedagoger kan bli ett kompletterande stöd för dessa människor och vår roll i denna fråga är också något som bör fortsätta diskuteras. Vi bör ställa oss frågor om hur vi kan ta fram ny kunskap om området långtidsarbetslöshet och hur vi kan använda olika typer av kunskap och yrkesgrupper för att komma åt och jobba med frågan. Vi kommer att återkoppla till denna studies relevans i slutdiskussionen för att ytterligare belysa detta.

7. Metod

I ett tidigt stadiet i uppsatsen fanns det en tanke om att undersöka beskrivningen och bilden av Fas 3 utifrån *tre* samhällsperspektiv; ur den arbetssökandes, tjänstemannens och politikerns perspektiv. I samråd med vår handledare begränsades dock omfattningen till att till största del fokusera på deltagarna i Fas 3, med samma slags metod. Den politiska dimensionen används som komplement för dessa och undersöks genom att studera olika styrdokument och diskurser med koppling till Fas 3. Detta beslut togs dels med hänvisning till den tidsram arbetet styrs av och dels eftersom dessa beskrivningar skulle kunna bli svåra att jämföra när perspektiven tordes se för olika ut för att kunna jämföras på ett konstruktivt sätt.

7.1 Val av metod

Vi valde att göra en kvalitativ studie med hjälp av intervjuer. I kvalitativa studier finns det ofta en önskan om flexibilitet och öppenhet inför informantens egna berättelser (Bryman, 2009). Den valda metoden kunde ge oss mer detaljerade beskrivningar om Fas 3 än en kvantitativ studie hade kunnat.

Bryman (2009) menar att det är forskningsfrågan eller problemet som avgör valet av metod. Det är genom detta synsätt vi valt metod för vårt tillvägagångssätt i denna uppsats. Med utgångspunkt i uppsatsens syftesformulering finns det en mycket viktig aspekt att ta hänsyn till i valet av metod, nämligen att vi ämnar undersöka *upplevelsen* av Fas 3 utifrån den arbetssökandes perspektiv. Även syftets avseende att koppla deltagarnas bild av Fas 3 med de politiska syftena och motiveringarna blir en form av kvalitativ riktning. Det är mening, resonemang och syften om Jobb- och utvecklingsgarantin, och framför allt Fas 3, i de politiska dokumenten vi då vill åt och det är den kvalitativa metoden som har de bästa egenskaperna för att undersöka dessa. Det formulerade syftet och frågeställningarnas innehåll och fokus blir därmed vägledande i metodvalet.

7.2 Kvalitativ metod och intervjuer

Kvalitativa metoder är mycket vanliga inom samhällsvetenskaplig forskning. Det huvudsakliga målet inom kvalitativ forskning i samhällsstudier är viljan om att få en bild av undersökningsområdet utifrån informanternas egna perspektiv. I kvalitativ forskning är det ofta nödvändigt för den som studerar att delta, följa personer över tid och på en djup nivå för att få en sådan bild (Bryman, 2009). Ett av de problem en kvalitativ forskare behöver brottas med i denna metod är huruvida de tolkningar som görs av informantens beskrivning är de rätta, menar Bryman (2009). Det finns inga garantier för detta och det är således en kritik som riktats mot den kvalitativa forskningen. För att hantera detta kommer vi i denna studie att reflektera över våra egna förförståelser och tankar under studiens gång för att på vis synliggöra tolkningsprocessen och i största möjliga mån hålla oss nära informanternas egen bild av Fas 3. Den fördel som den kvalitativa metoden framförallt kunnat bidra med i denna studie är dess sätt att skapa djup i empirin vi insamlat, eftersom vi använt oss av intervjuer. Risker med den kvalitativa metoden kan vara att tolkningen av empirin inte görs utifrån informantens egna ögon och det läggs en stor vikt vid vår analytiska förmåga då vi gör anspråk på att tolka det som deltagarna sagt (Bryman, 2009). Att fullständigt anta den andres perspektiv är i princip omöjligt eftersom det skulle innebära en underkastelse av de egna erfarenheterna. Vår roll när vi analyserar och tolkar empirin får därmed ett stort inflytande över resultatet och det ställer också stora krav på vår förmåga att förhålla oss objektiva och vara professionella.

I denna studie passade en semistrukturerad intervju (se bland annat Kvale & Brinkmann, 2010) bäst för syftet eftersom detta gav en viss struktur för vilka ämnen som skulle beröras. En semistrukturerad intervju innebär att vi innan intervjuerna formulerade ett visst antal frågor utifrån syfte och frågeställningar. Vi hade en viss struktur under intervjuerna, och ordningsföljden var i

princip den samma för alla informanter. Frågorna och följdfrågorna var i största möjliga mån öppna, för att ge informanterna möjlighet och utrymme att berätta vad de upplever i sitt Fas 3-deltagande, utan att i för stor utsträckning bli styrda. Det har varit nödvändigt för oss att deltagarna får möjlighet att ge en omfattande bild av ämnet, för att empirin ska bli av det nyanserade slag som krävts när vi vill svara på våra frågeställningar. Det finns både för- och nackdelar med att använda sig av intervjuer. En nackdel är att de frågor vi valt att ställa kan påverka empirin, en annan kan vara att det tolkningsföreträde som vi som författare till denna uppsats har. Fördelar är att materialet och berättelserna blir rikare, och informanten ges möjlighet att utifrån egna ord besvara en fråga. Validiteten stärks genom att vi haft en möjlighet att ställa följdfrågor för att stämma av med informanten, vilket innebär att vi lättare kan tolka informantens resonemang korrekt.

7.3 Urval

Det var från början tänkt att studien skulle innefatta sex informanter, som alla deltar eller deltagit i Fas 3. För att komma i kontakt med dessa personer togs kontakt med Arbetsförmedlingen i tre olika kommuner, samt en kommunal arbetsmarknadsavdelning, AMA. Dessa valde vi att kontakta eftersom de allihop har en kontinuerlig kontakt med deltagare i Fas 3, och även med de verksamheter, *anordnare*, som tar emot Fas 3-deltagare. Sekretessbestämmelser skyddar både deltagare och anordnare inom Fas 3 och därför tillfrågades AMA och Arbetsförmedlingen att vara en slags mellanhand. Varken Arbetsförmedlingen eller AMA kunde hjälpa oss med detta vilket gjorde att fick hitta ett annat sätt.

Nästa steg blev därför att fråga vår omgivning. Genom detta fick vi kontakt med en anordnare, som förmedlade kontakt med en informant. Efter att sedan fått två informanter till, genom bekanta, kunde vi slutligen genomföra intervjuer med tre personer. Grundkravet för informanternas deltagande i studien har varit att den som deltar skall ha hunnit bilda sig en egen uppfattning om Fas 3. De informanter som varit aktuella och deltagit i studien har varit olika länge i Fas 3. En person är relativt ny, en annan person är i slutskedet av Fas 3 och en person har lämnat Fas 3 för en anställning.

7.3.1 Andra berättelser om Fas 3

För att få en bredare bild av deltagarnas uppfattningar och upplevelser av Fas 3, har vi analyserat berättelser som publicerats i media. Flertalet av dessa berättelser kommer ifrån ett projekt kallat Social Aktion Nu (www.socialaktion.nu). Detta är ett projekt som drivs av tidningen Socialpolitik

med medel från Allmänna Arvsfonden, och det är genom uppropet *Berätta hur du har det!* som *Onådiga Luntan* (2013) skapats. *Onådiga Luntan* är en samling berättelser från personer i socialt utsatta positioner i samhället. Syftet med uppropet var att ge dessa personer möjligheten att berätta för makthavarna hur de har det. Flera av de som medverkar i *Onådiga Luntan* har blivit utförsäkrade, och flera är deltagare i Fas 3. Vissa av dessa berättelser om erfarenheterna från Fas 3 finns därför med i denna uppsats.

Andra berättelser som vi tagit med i uppsatsen kommer från bland annat Dagens Nyheter, Handelsnytt och Länstidningen Östersund. Vi hittade dessa berättelser genom att använda oss av söktjänsten Google. Vi valde medvetet bort berättelser publicerade via bloggar eller internetbaserade forum, då vi föredrog att använda berättelser som i något sammanhang blivit publicerade. Ett undantag har dock gjorts i detta fall, då vi valt att använda ett inlägg från Aftonbladets blogg *Aftonbladet granskar bidragsjobben* (bloggar.aftonbladet.se). Detta eftersom vi ansåg denna blogg vara en del av Aftonbladet som nyhetsmedia.

Utbudet av personliga berättelser och erfarenheter från Fas 3 är stort, och därför skulle det vara svårt, och heller inte relevant, att försöka samla alla dessa. Vi bör dock fråga oss om materialet vi valt ut är tillräckligt. Eftersom denna studie inte påstår sig berätta hela sanningen om hur det kan upplevas att vara deltagare i Fas 3, anser vi att urvalet av Fas 3-deltagares berättelser är tillräckligt. Dels eftersom materialet från de utförda intervjuerna ansetts vara djupt innehållsrikt, samt att vi kunnat komplettera dessa med relevanta berättelser från media. I studien används politiska dokument. Bland alla de dokument som rör Fas 3, har vi valt att använda oss av framförallt politiska styrdokument, interpellationer rörande Fas 3, förordningen om Fas 3, betänkande från Riksdagen och utredningar från Statens offentliga utredningar (SOU) och Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). Dokument från Ekonomistyrningsverket har också använts. Dessa ovan nämnda exempel har vi använt oss av eftersom de alla på olika sätt bidrar till hur Fas 3 regleras. Genom Ekonomistyrningsverket regleras den ekonomiska styrningen för statliga myndigheter, till exempel Arbetsförmedlingen (Om ESV, www.esv.se). Statens offentliga utredningar, SOU, består av en särskild utvald kommitté som gör utredningar och publicerar rapporter och betänkanden för regeringen (Statens offentliga utredningar och kommittéer, www.regeringen.se). Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, IFAU, är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet som bland annat genomför vetenskapliga utredningar (Om IFAU, www.ifau.se). Vi anser att dessa källor är legitima och att de, tillsammans med förordningen om Fas 3 och andra politiska dokument som använts i denna uppsats, utgör de

fundamentala politiska dokumenten gällande Fas 3.

Sökning av information har gjorts i databaser tillgängliga via Högskolan Väst, framförallt genom ämnesguiden Psykologi och socialpedagogik. De databaser vi använt oss av mest är Primo och ProQuest. Sökord såsom arbetslöshet, arbetsmarknad, jobb, arbete, makt, arbetsmarknadspolitik, arbetets ideologi, labor market och unemployed har använts. Annan litteratur som används i uppsatsen kommer från bibliotek, med viss sökhjälp från bibliotekarier.

7.4 Studiens genomförande

Studiens genomförande görs i enlighet med Kvale & Brinkman (2010) där sju huvudsakliga steg redogörs;

- *Tematisering*, ett tydligt syfte för studien formulerades, tillsammans med frågeställningar vi i uppsatsen ville besvara. Dessa var sedan vägledande under resten av arbetets gång. Syftet styrde sedan bland annat vilken bakgrund, tidigare forskning och metod som skulle användas.
- *Planering*, vi gick igenom hur många intervjuer vi ansåg oss behöva i studien. Vi kom tillsammans med handledaren fram till att sex intervjuer var ett lämpligt antal i förhållande till studiens art och omfattning. Vi kom också fram till att det bästa sättet att komma i kontakt med informanter var att kontakta Arbetsförmedlingen i närliggande kommuner, eventuella anordnare samt egna kontakter. Det sistnämnda krävde ett särskilt etiskt avvägande eftersom vi på så vis inte skulle vara helt främmande för informanten. Vi kom fram till att uppsatsens ämne inte borde vara såpass känsligt att det inte skulle gå att genomföra intervjuer trots detta. Vi bestämde också att i sådana fall, för att undvika att påverka informanternas svar och intervjusituation, låta den av oss som inte känner personen ensam göra intervjun. Det är också en validitetssäkring för studiens resultat och ett beslut vi tog innan vi tillfrågade personen i vårt sociala kontaktnät. Planeringen för intervjuguiden och informationsbrevet gjordes också i denna fas. Informationsbrevet (se bilaga 1) tilldelades de anordnare, arbetsförmedlingar och informanter vi kontaktade.
- *Intervju*, dessa genomfördes på en plats vi i samråd med informanten bestämde. Inledningsvis fick informanten en muntlig genomgång av studien, förutsättningarna samt etiska aspekter, sedan fick informanten lämna ett skriftligt samtycke. En kopia på informationsbrevet lämnades till informanten vid intervjutillfället. Intervjuerna pågick i snitt cirka 40 minuter och till hjälp användes en intervjuguide med tidigare formulerade frågor utifrån vårt syfte (se bilaga 3).

- *Utskrift*, en transkribering av inspelade ljudfiler från intervjuerna gjordes och allt material kodades och tematiserades på ett *abduktivt* sätt. Kodades gjordes även de berättelser vi tagit del av i media, samt de politiska dokument som använts.
- *Analys*, gjordes genom och i förhållande till relevant litteratur och tidigare forskning.
- *Verifiering*. Vi har förhållit oss och redovisat hur vi arbetat med *validitet*, *reabilitet* och *generaliserbarhet* i kapitlen ”Validitet och reabilitet”, och ”Generaliserbarhet”.
- *Rapportering*, Vi har presenterat resultat och analys och utgått från ett vetenskapligt sätt under uppsatsens gång.

(Kvale & Brinkman, 2010, s.118)

7.5 Analys

När materialet från intervjuerna var transkriberat och sammanställt kodades och tematiserades detta material på ett abduktivt sätt. Den abduktiva arbetsmetoden innebär att arbeta med datan växelvis mellan teori och empiri. Det handlar om att bygga upp en förståelse genom att skifta mellan olika fokus och närhet till materialet, att genom kodning finna viktiga byggstenar och genom pendelvis växla till att se samband och temas öka sin förståelse för ämnet (Boolsen, 2009). Den avgränsning ämnet och intervjufrågorna gav gjorde att den empiriska data vi fick ut efter vår kodning lättare kunde relateras till syfte och frågeställningar. Liksom Boolsen (2009) skriver öppnar det abduktiva sättet upp möjligheter till nya kunskaper och infallsvinklar där datan får vara vägledande ”samtalsledande”, trots de mer huvudsakliga avgränsningar som gjorts.

En innehållsanalys har gjorts på de politiska texter och dokument vi använt oss av i denna uppsats. Likt det Boolsen (2009) menar så anser vi att en innehållsanalys gett oss möjlighet att relatera materialet till syfte och frågeställningar. Vi har gått tillväga på samma sätt som vi har analyserat de transkriberade intervjuerna, det vill säga genom kodning och tematisering. Genom att läsa igenom valt material innan kodningen har vi säkerställt att det material som analyserats har varit relevant och aktuellt.

I kapitlet *Resultat och analys* kommer det genomgående finnas citat från både informanter och från berättelserna vi tagit del av i media. Då vi citerar informanten ur intervjuerna har texten i vissa citat omformulerats något, endast med syftet att göra citatet mer lättläst, då talspråket ibland kan vara svårt att läsa i text. Givetvis kommer alltid kärnan i uttalandena att finnas med, i så korrekt återgivning som möjligt. Vi skiljer mellan de olika berättelserna genom att endast kalla de Fas 3-deltagare vi själva intervjuat för informant 1, 2 och 3. Analysen görs med hjälp av teoretiska

begrepp, tidigare forskning samt annan relevant litteratur.

7.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Till att börja med kan det vara av vikt att begreppsliggöra *validitet*. Validitet syftar till kvalitén och trovärdigheten i uppsatsen, och man kan för att försäkra sig om att validiteten uppfyllts fråga sig om man har undersökt det man från början, i syfte och frågeställningar, avsåg göra. Detta kan bland annat vara kopplat till studiens kvalitetsmässiga tillvägagångssätt och hantverk (Kvale & Brinkmann, 2010). Vi har använt ett vetenskapligt förhållningssätt och våra resonemang är teoretiskt underbyggda och kvalitetsmässigt förankrade i teoretiska begrepp och resonemang. Frågeställningarna och syftet har styrt intervjuguiden och dessa återkopplar vi till i bland annat slutdiskussionen. Det krävs ett kritiskt förhållningssätt till den egna datan och för att uppvisa kvalitén för läsaren är genomskinlighet i arbetet av stor vikt (Kvale & Brinkmann, 2010).

För att reliabilitetsäkra denna studie har vi som författare använt oss av en vetenskapsfilosofisk utgångspunkt i hermeneutiken. Vi har använt oss av relevanta och användbara begrepp från tidigare forskning och teoretiska verktyg. Dessa är angivna och diskuterade i sitt sammanhang för denna studie. Med utgångspunkt i studiens syfte har vi valt att intervjua personer vi främst ansåg kunna ge oss relevant information och som komplement har vi använt arbetsmarknadspolitiska styrdokument. Eftersom vi inte fick tillräckligt många informanter har även berättelser om Fas 3 hämtats ur media, där personer som deltar eller deltagit i Fas 3 berättat om sina upplevelser. Vi har dock valt att lägga mer vikt vid de intervjuer vi själva genomfört i studien eftersom dessa varit av en mer nyanserad och omfattande art. Vi är också medvetna om att bilden av Fas 3 i media inte innehåller alla de delar vi behövt ta reda på i förhållande till vårt syfte och det finns en risk att personer som uppgett sin bild av Fas 3 i media gjort det av den anledningen att de inte varit nöjda, alternativt mycket missnöjda. Under arbetet med kodningen har vi likt det Boolsen (2009) menar säkerställt kodernas reliabilitet genom att endast inkludera de koder som vi båda ansåg passa in i analysen.

Vetenskap kan ses som systematiskt och metodiskt producerad kunskap som är väl underbyggd och tillkommen i en socialt organiserad verksamhet (Thomassen, 2008). Resultatet för denna studie är framtaget med teoretiskt underbyggda resonemang och med validitetsavsiktliga mål. Däremot kan studiens data ej anses vara väl underbyggt, då den empiriska data som insamlats i dessa avseenden kan tyckas vara för tunn. Den bild av Fas 3 som denna studie ger kan ses som en mindre bild av hur ett antal Fas 3-deltagare upplevt Fas 3 och hur de ser på dess effekter. Denna studie kan bidra med en bild av hur det ser ut för vissa personer och resonemangen och analyser är något som skulle

kunna undersökas i vidare forskningssammanhang. Vidare har vi även kritiskt förhållit oss till vår egen förförståelse för ämnet för att undvika ett selektivt urval av information i litteratur och i datan. Dessa redogörs och diskuteras även i uppsatsen.

7.7 Vår roll och förförståelse

Med hänvisning till uppsatsens vetenskapsteoretiska ansats, hermeneutiken, samt ur ett etiskt perspektiv anser vi det vara viktigt att i sammanhanget diskutera vår egen roll i denna studie. Liksom hermeneutiken menar, kommer vår förförståelse att påverka hur vi tolkar vår omvärld, liksom de sätt vi tar till oss kunskap. När detta sätts i ett samhällsligt sammanhang tolkas det enligt våra preferenser och det kan därför vara av stor vikt att vi presenterar dessa på ett kortfattat vis. Detta gör vi eftersom ett kritiskt ställningstagande ska kunna underlättas då en läsare av denna studie söker förstå vårt sätt att tolka information och föra resonemang.

Vi som skrivit uppsatsen är båda unga vuxna personer som strålat samman genom den socialpedagogiska utbildning vi gått, samt genom valet att samarbeta för att undersöka fenomenet Fas 3. Den treåriga socialpedagogiska utbildning som ligger till grund för arbetet har en avgörande roll för hur vi tolkar samhället. När det handlar om valet av ämne för studien hade vi både intresse för att undersöka ett problem i samhället som kommit att drabba många utsatta personer. Långtidsarbetslösheten och den omdebatterade Fas 3 var särskilt lockande. Ingen av oss har några egna erfarenheter av jobb- och utvecklingsgarantin, eller knappt arbetslöshet över huvudtaget. Det är främst genom bekanta som Fas 3 gjort sig påmind för oss och dessa berättelser har oftast haft en kritiskt inställd karaktär.

Ett intresse för politiken och dess sätt att påverka hur vårt samhälle ser ut har också bidragit till valet av ämne. Det som framförallt varit intressant anser vi, är de olika sätt Fas 3 framförs på. I arbetsförmedlingens egna deltagarundersökningar om Fas 3 uppges deltagare vara nöjda eller mycket nöjda med insatsen. Det var bland annat detta, i förhållande till medias sätt att framföra kritik om Fas 3, ofta utifrån deltagarnas egna berättelser, som fick oss att vilja undersöka saken närmare.

8. Etiska överväganden

I arbetet med kandidatuppsatsen har vi förhållit oss till Vetenskapsrådets (2002) fyra grundregler för

forskningsetik. Det första kravet är *informationskravet*, vilket innebär att vi i ett informationsbrev (se Bilaga 1) bland annat tydligt informerat våra informanter om uppsatsens syfte och hur den skall genomföras (Vetenskapsrådet, 2002). Informanten har också fått information om att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas enligt informantens önskan, utan motivering. Det andra kravet är *samtyckeskravet* (Vetenskapsrådet, 2002). För att uppfylla detta fick informanten skriva under på ett *informerat samtycke* (se Bilaga 2). Bland annat intygade informanten att hen tagit del av muntlig och skriftlig information angående uppsatsen, att informanten blivit informerad om möjligheterna att när som helst avsluta sitt deltagande i studien och att informanten ger sitt samtycke till att delta i studien. Det tredje kravet är *konfidentialitetskravet* (Vetenskapsrådet, 2002). Eftersom vi använt oss av kvalitativa intervjuer, och därigenom även har dessa intervjuer inspelade, har det varit av stor vikt att handskas med denna information på rätt sätt. Alla deltagare i uppsatsen har avidentifierats genom att de har kallats för informanten, deltagaren eller den arbetssökande. All information rörande informanterna har genom uppsatsens gång hanterats försiktigt, och har endast kunnat läsas av uppsatsens författare. Efter att intervjuerna spelats in har de transkriberats. I transkriberingen har informanten avidentifierats, bland annat genom att sysselsättningen, när den nämnts, kallats för ”X” och hemstaden för ”Staden”. Informanten har i transkriberingen benämnts med endast en siffra. Dessa åtgärder syftar till att försvåra identifikation av studiens informanter för utomstående (Vetenskapsrådet). Det fjärde kravet kallas *nyttjandekravet*, och innebär att de uppgifter som insamlats för studien inte får användas i något annat sammanhang än vad det är avsett för (Vetenskapsrådet, 2002).

Ett särskilt etiskt dilemma uppstod i denna uppsats när informanter skulle kontaktas. På grund av begränsad tid och ett antal misslyckade kontakter med tre arbetsförmedlingar fick vi söka informanter genom kontakter. Genom en person i vår närhet fick vi en informant. Vi bestämde i samråd med handledare att låta den av oss utan några personliga band till informanten intervjua personen. Informanten hade personligen inget problem med att bli intervjuad, men trots det var vi ändå medvetna om att detta skulle kunna påverka både informantens svar samt ”frivillighet” att delta. Lennart Nygren (2012) problematiserar frågan om beroendeställning. Han menar att informanten kan ge samtycke till intervju på grund av att denne på något sätt står i beroendeställning, och denna beroendeställning kan hämma självbestämmandet. Detta har vi tagit till oss och haft i åtanke när vi beslutade oss för att genomföra intervjun med personen.

För att ytterligare säkra upp att konfidentialiteten i uppsatsen hålls, har vi valt att avstå från att berätta mer om informanterna än vad som ansetts vara absolut növäändigt. I presentationen av

Resultat och analys omnämns alla Fas 3-deltagare vi intervjuat för ”informant”. För att göra det lättare att skilja mellan vem som sagt vad, har vi valt att skriva *informant 1*, *informant 2* och *informant 3*. I samband med ett fåtal citeringar har vi avstått från att berätta vilken informant som citerats, då vi ansett att det skulle kunna ha kopplats tillbaks till personen.

9. Resultat och analys

Som tidigare nämnt har vårt intresse legat i att undersöka Fas 3 ur olika perspektiv. Efter insamling och analys av data kommer vi fortsättningsvis att presentera resultatet av studien. Med utgångspunkt i den hermeneutiska ansatsen som handlar om tolkning och förståelse, föll det naturligt att även föra teoretiska resonemang tillsammans med resultaten. Nedan presenteras resultat ur intervjuerna, berättelser om Fas 3 och med hjälp av teoretiska resonemang, begrepp och tidigare forskning kommer en analys av dessa att göras. Resultat/analys kommer att presenteras med hjälp av två huvudsakliga teman; arbete och makt. Underrubriker kommer representera de innehåll som verkar viktiga och genomgående i den empiriska data som analyserats. Det tycks vara omöjligt att ej beröra frågor om politiska ideologier och resonemang kring vad arbete egentligen betyder för oss som individer och för samhället. I analysen kommer vissa resonemang att återfinnas i både *Arbete* och *Makt*, till exempel ”krav”. Dessa kommer dock att analyseras utifrån olika perspektiv.

9.1 Arbete

När det handlar om Fas 3 och arbetslöshet kan det även vara på sin plats att resonera kring det motsatta; *arbete*. Att söka arbete, att ha ett arbete och att alla ska arbeta, tycks vara viktiga frågor för samhällsapparaten och politikern. I mars 2013 visar statistiken att 34 373 personer är deltagare i Fas 3 och således långtidsarbetslösa och i arbetsförmedlingens prognos för 2013 och 2014 spår man sysselsättningen i Sverige minska med 40 000 personer, det är alltså lika många som idag är inskrivna i Fas 3 (www.arbetsformedlingen.se). Hansen & Orban (2002) menar att arbete ständigt genomgår förändring i sin betydelse och utformning och att den i modern tid kommit att handla om att utbildningarna blivit längre i takt med allt högre krav om formell utbildning. Orsaken till detta menar författarna, är den globalisering som gör att vi människor behöver spetskompetens för att kunna konkurrera om jobb då produktionen flyttas och många produktionstjänster försvinner. De menar vidare att denna utveckling inte är av tillfällig art utan att vi i framtiden tvingas ändra våra yrkesinriktningar och utbildningar för att anpassa oss till detta (Hansen & Orban, 2002). André

Gorz (2001) tar upp liknande resonemang om utvecklingen på arbetsmarknaden och han menar att sättet att se på arbete som det centrala och självklara sättet för människor att investera sin arbetskraft och erhålla lön av, inte längre håller som enda lösning. Det hela underbyggs av globaliseringen som gett företag tillgång till världens som marknad och produktionskarta, det skapar också en utförsäljning av jobbet som ibland flyttas till länder med billigare arbetskraft (Gorz, 2001). Poängen är att denna utveckling är ett faktum och för att bemöta detta krävs det en ny syn på arbete och andra sätt än ”standard-lönearbetet” att kunna leva på, vi behöver finna andra sätt att leva/överleva menar Gorz (2001).

9.1.1 Arbetets ideologi

Det är just synen på arbete och dess funktion som påverkar hur vi lägger vikt och värdering i arbetet och politiskt åtgärder (Furåker & Blomsterberg 2002). I arbetsmarknadspolitiska sammanhang har det varit arbetslinjen som färgat åtgärder och ideologi under en längre tid. Arbetslinjen kopplas till den politiska verksamheten runt arbetslöshet som varit rådande sedan 1920-talet och syftar till en aktiv verksamhet mot arbetslöshet med offentliga insatser för att främja arbetsmöjligheter. Fokuset ligger på aktiva arbetsmarknadsinsatser snarare är det ekonomiska biståndet. Exempelvis säger informant 3 att ”de vill ju helst att man ska vara självförsörjande också” och syftar på samhällets inställning. Den ideologiska bakgrunden handlar om att arbete är en pliktässig försörjningssyssla (Eriksson 2004).

Regeringen har sedan år 2006, vid regeringsskiftet även förstärkt eller ytterligare lagt vikt vid arbetslinjen arbetskrav (Piippola, 2010). Målet för regeringens arbetsmarknadspolitik formuleras bland annat ”Regeringens viktigaste mål är full sysselsättning. Utformningen av politiken har sedan 2006 utgått från att arbetslinjen ska stärkas. Fler ska kunna och vilja arbeta.” (www.regeringen.se, Arbetsmarknadspolitik). I den formuleringen tas den starka arbetslinjen upp och dessutom formuleras mål om personer vilja kring arbete. Det kan även antas att regeringen förmodar att detta är det sätt alla individen ser på arbetet, i en sammanfattning av arbetsmarknadspolitiken från 2006 (2010) uttrycker migrations och arbetsmarknadsminister Tobias Billström (www.regeringen.se, Fler i arbete - Svensk Arbetsmarknad 2006-2010, s.2) följande:

Arbetsmarknadspolitiken ska ha ett tydligt fokus på jobb och effektiva insatser för dem som står allra längst från arbetsmarknaden. Allas vilja till arbete måste tas tillvara och utanförskapet brytas.

Den förstärka arbetslinjen blir synlig i bland annat ökade krav på jobbsökande med rapporteringskrav och skärpt kontroll av dessa. I ett regleringsbrev till Arbetsförmedlingen 2013 uppmanas Arbetsförmedlingen arbeta med arbetslöshet (Ekonomistyrningsverket, 2013, s.3):

Samtliga arbetslösa bör aktivt söka arbete. Stöd till individen att finna ett arbete ska kombineras med krav på denne att hitta en egen försörjning (..) Uppföljningen ska börja tidigt i arbetslösheten och öka med tiden.

Detta visar hur Arbetsförmedlingen uppmanas arbeta och det visar även på hur den förstärka arbetslinjen i politiska sammanhang resonerar. Bland intervjuerna återfinns dessa krav och kontrollfunktioner som ett genomgående inslag i hur Fas 3 och arbetsförmedlingens arbete upplevs. Informant 2 berättar:

Alltså man blir kontrollerad hela tiden. Man ska söka jobb som inte finns, man ska söka jobb som man inte har en chans att få.

Det finns en hållhake i det stora maskineriet och i den offentliga hjälpapparaten; det ekonomiska biståndet. För den arbetssökande blir det sällan en fråga om att välja att ta del av arbetsmarknadspolitiska insatser eller ej, inte heller i vilken utsträckning. ”Om man inte gör som de säger så kan man ju bli av med ersättningen”, säger informant 3. Med hot om sanktioner i det ekonomiska biståndet till deltagare i Fas 3 kan de styra hur dessa ska bete sig. ”Dom tror att om folk får mindre pengar, då ger de sig ut och jobbar”, säger informant 1. Hen talar här om en taktik med ett sätt att motivera människor att arbeta. En sådan risk för användandet av det ekonomiska biståndet tar Furåker & Blomsterberg (2000) upp som menar att det kan vara ett sätt för politiker att kontrollera och tvinga arbetslösa till hög aktivitet i arbetssökandet (Furåker & Blomsterberg, 2002). I en sådan mening skulle det kunna förmodas att ledarna anser att det finns arbete till alla människor, men att dessa behöver extra knuff för att ta sig an detta arbete.

Även personer i arbetslöshet uppmanas sysselsätta sig, på heltid i Fas 3. Informant 1 berättar ”..alltså de måste ju sätta oss någonstans. Det går ju inte säga att människorna går hemma hela tiden”. Informanten verkar uppleva Fas 3 som ett sätt att se till att människor som saknar jobb ändå sysselsätts, eftersom det inte anses ”rätt” att ”bara gå hemma”. Arbetsmarknadsminister Hillevi Engström menar att ”Sysselsättning hos en seriös anordnare är betydligt bättre än sysslöshet.” (Riksdagen, Svar på skriftlig fråga, 2012, s.1). Sådana uttalanden kan förstärka en arbetsideologi

med fortsatt fokus på arbete som ”det rätta”, det man bör, för ”bättre sysselsatt än sysslös”. Detta diskuteras i berättelsen ”Fas 3 – ett sätt att bli bortsorterad” där en deltagare säger ”..och vad är det för snack om att vi behöver sysselsättning. Jag kan sysselsätta mig.” (www.handelsnytt.se). I en intervju beskriver dock en av informanterna att ”Fördelarna är ju att man får tillbaka rutiner, sitt vardagliga liv. Att man gör någonting och känner sig behövd (..) Man får en vettig sysselsättning”. Hen lägger dock till att ”det är viktigt att den är vettig”. Detta exempel visar att behovet av att bli tilldelad en sysselsättning inte är lika stort eller önskvärt hos alla.

Det finns ett spänningsfält i arbetslinjens sätt att framtonas i politiken, den har skiftat mellan att se arbete som en moralisk skyldighet, till att se arbete som en rättighet. Piippola (2010) menar att den senare tidens arbetslinje fått ett allt för stort fokus på samhällsekonomi snarare än den tidigare solidariska grundsten den byggdes på. Denna förstärka arbetslinje och dess ideologiska värdegrund har tvingat andra värden att ge vika och social trygghet i människors kontaktnät och lokala anknytning är några av dem, menar Piippola (2010). Social trygghet för arbetslösa personer kan få ge vika för arbetskravet som inte sällan tvingar människor att flytta dit arbetstillfällena finns. André Gorz (2001) riktar kritik mot politikernas sätt att betona vikten av lönearbetet som det enda rätta. På detta sätt vidmakthålls en samhällsstruktur som har lönearbetet som enda valmöjlighet, vilket också hindrar personer i arbetslöshet att skapa andra möjligheter (Gorz, 2001).

9.1.2 Fas 3 och arbetsmöjligheter på arbetsmarknaden

En av denna studies frågeställningar handlar om att undersöka olika perspektiv på Fas 3:s effektivitet och ökad anställningsbarhet på arbetsmarknaden. Om detta visar vår empiriska data att uppfattningarna är mycket olika. Informant 1 berättar att hen ej fått meriter som varit av värde för framtida arbetschanser:

Det som jag skulle kunna använda i mitt fall är väl att söka som X men det kan jag ju inte jobba med (...) Så därför blir de ju inte användbart.

Informanten menar vidare att hen är nöjd med själva sysselsättningen, arbetsuppgifterna och anordnaren, men angående yrkesmässiga meriter anser informanten att dessa blir oanvändbara.

Tidigare forskning (Dahl & Lonrentzen, 2005) visar att sysselsättningsprogram som en aktiv arbetsmarknadsåtgärd är effektiv framför allt i början av en arbetslöshetsperiod och under en kort tid. Däremot avtrappas de positiva effekterna med tiden och slutsatserna av studien var att ett

sysselsättningsprogram inte alltid kunde tillgodose de behov och krav som arbetsmarknaden ställde. Utbildningar visade sig vara en mer långsiktig och hållbar investering för personer. Många av deltagarna i studien (Dahl & Lonrentzen, 2005), som varit utan arbete under längre tid hade behov av andra investeringar för att lyckas på arbetsmarknaden. Informant 1 säger i intervjun:

Jag brukar säga såhär, det är en summa pengar, varför kan man inte få använda det till något vettigt? Varför kan jag inte få sätta mig i skolbänken och göra något vettigt om jag nu vill studera, göra något vettigt för pengarna istället?

Detta citat visar på en uppfattning om att Fas 3:s åtgärder ej varit givande på ett önskvärt sätt. För denna informant har det visserligen gett någon slags arbetslivsmerit, men inget informanten upplever sig kunna ha nytta av inför framtida anställningsmöjligheter. I intervjun uttrycker informant 1 uppfattningar om detta:

..grundtanken är inte fel. Men när de startade detta så kom arbetslösheten samtidigt. Och någonstans då så får man tänka såhär 'oj då, hur ser det ut nu?' (...). Hade de stoppat då och sagt, nej det är inte genomförbart nu, så kanske det hade blivit mycket bättre.

Informanten visar på en viss misstro till innehållet i Fas 3, för dess framgång och relevans för deltagarna på arbetsmarknaden. Dahl & Lonrentzen (2005) menar också att arbetsmarknadsåtgärder kan få olika resultat beroende av hur arbetsmarknaden ser ut. I en hermeneutisk mening skulle det kunna förstås vara svårt att ha en tilltro till en förbättring av anställningsvillkor i framtiden när en persons tidigare erfarenheter vittnar om det motsatta. Många av informanterna uppger att de upplever oro och osäkerhet inför framtidsutsikterna på arbetsmarknaden, ”det kändes omöjligt att få ett jobb” säger informant 2.

*Åter igen till oss 50 plussare... Vi har kanske mellan 10-15 år kvar på öppna arbetsmarknaden, vad har vi kvar att hoppas på? Somliga av oss har gått arbetslösa i årtal. (...) Det som kvarstår och är sant efter all disektion av orsak och verkan är ändå att x antal människor som inte ser något ljus i tunneln.
(Jobbar full tid för halv lön, Onådiga Luntan, 2013, s.16)*

Ovanstående citat vittnar om just detta, en löst yrkesmässig anknytning som pågått under en längre

period och hur dess känslor skapat intryck av att jobbchanserna är små. I en av intervjuerna berättar informant 1 att hen försöker hålla en optimistisk syn om sina jobbmöjligheter i framtiden men undrar samtidigt ”..när inte människor, vanliga människor som verkligen har erfarenhet och nyligen jobbat kan få jobb, hur tror dom då att dom ska få ut oss?”. Enligt statistiken har informanten en poäng, för enligt arbetsförmedlingens undersökningar (www.arbetsformedlingen.se, Sysselsättningsprognos, 2012) är det bland annat äldre personer, personer med funktionsnedsättningar och personer med låg utbildning som är mest drabbade av långtidsarbetslöshet.

Enligt arbetsförmedlingens deltagarundersökning (Rosén, 2010) anser 49 procent av deltagarna i jobb och utvecklingsgarantin att deltagandet inte ökat deras chanser till arbete. 8 procent uppger dessutom att deras chanser minskat. Till en av dessa 8 procent skulle möjligtvis en av Fas 3-deltagarna i denna studie höra;

Det värsta är snarare den förnedring man känner när det betalas ut ett bidrag på 5 000 kr/mån till arbetsgivaren för att ta emot en. Det är inte bara att bekräfta en fördomsfull bild av de arbetslösa som redan finns i samhället, utan även att skapa en än sämre kontur av oss.

(Fas 3 gör en sämre & mindre värd, Onådiga Luntan, 2013, s.15)

Deltagaren berättar i föregående exempel något som skulle bekräfta att vissa deltagare till och med upplever en försämring av deras chanser och värde på arbetsmarknaden. Studier som Arbetsförmedlingen publicerat (Martinson & Sibbmark, 2010) visar att hälften av deltagarna inte upplever att jobb och utvecklingsgarantin främjat deras arbetsmöjligheter. Statistiken utgår dessutom från deltagare ur *alla* faser i jobb- och utvecklingsgarantin. Enligt en annan studie (Gartell & Rosén, 2011) är det främst de med nära anknytning till arbetsmarknaden som lämnat jobb och utvecklingsgarantin för arbete. Alltså i de flesta fall i ett tidigt skede i jobb- och utvecklingsgarantin, Fas 1 och 2. Informant 2 beskriver hur Fas 3 kan förbättras:

Att de hjälper till (..) mer stöd från Arbetsförmedlingen, att dom hjälpte en praktiskt att hitta yrken som passade

Och i likhet med det informanten berättar, visar tidigare forskning att betydelsen av att få kontinuerligt stöd och hjälp vid jobsökning är det vinnande konceptet för arbetssökandet (Forslund

& Vikström, 2011). Informant 1 säger ”Jag har träffat min handledare en gång(..) Det är snart två år”. Det sistnämnda tyder då på att det finns exempel på fall där det inte sker.

I en interpellation (2012/13:242) av Hillevi Larsson (s) riktad till Hillevi Engström (m) framförs kritik om villkoren i Fas 3. Larsson menar att det är orimligt för en Fas 3 deltagare att behöva söka försörjningsstöd som inkomst eftersom det dels skapar ökad administration för den enskilde och eftersom försörjningsstödet ej heller är anpassat för merkostnader som ett heltidsliknande arbete medför (bland annat resekostnader). Larsson (m) menar vidare att tvånget om att sysselsättningen ska täcka heltid kan försvåra för deltagarnas möjlighet till jobsökning och utbildning som i värsta fall kan tvingas göras på annan tid, fritid. Även andra delar av riksdagen har varit kritiska till Fas 3 då de den 9 juni år 2011 beslutade att regeringen skall stoppa vidare Fas 3-anvisningar. Detta beslut fattades med motiveringen att regeringen ej kontrollerat anordnarens kvalité och eftersom personer i många fall ej blivit tilldelade meningsfulla sysslor. Deltagare har i vissa fall även fått utföra ordinarie arbetsuppgifter på sysselsättningen (Betänkande 2010/11:AU11). Engström (Svar på interpellation 2012/13:225 & 242) menar, i motsättning till riksdagens motivering om att stoppa anvisningar till Fas 3, att kritiken tillgodosetts genom ökade resurser till Arbetsförmedlingen för ökad handläggartäthet, samt genom att de gett möjlighet för deltagare att ingå i arbetsmarknadspolitiska program även i Fas 3. Engström (m) menar vidare i sitt svar att Arbetsförmedlingen redan arbetar aktivt med kvalitetskontroll hos anordnarna och anser därmed att kritiken som riktats från riksdagen är tillgodosedd. Detta kan visa på hur olika myndighetspersoner tolkar samma fenomen, hur det fungerar och hur arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör utformas.

Undanträngningseffekter

Undanträngningseffekter är något dels informanterna, dels Fas 3 -deltagare i mediaberättelser och vissa politiker menar är en risk med insatsen Fas 3. Det handlar alltså om risken för att Fas 3 tränger undan/konkurrerar ut andra reguljära jobb. Informant 1 berättar:

Tyvärr så är det så, att de utnyttjar praktikanter. 'Nej tyvärr, vi har ingen möjlighet att anställa', 'Nej, vi tar in en annan praktikant', och det tycker jag är det största problemet över huvudtaget (..) Jag vet där jag var, där fungerade det så. Jag menar, personalen sa till mig 'Vad skulle vi göra om vi inte hade haft dig här', ja, men jag själv kunde ju inte anställas, för det kostar pengar. Då får han ju betalt istället för att ha mig.

Informantens uttalande tyder på upplevelser om att det förekommer utnyttjande av jobb -och

utvecklingsgarantins ”arbetskraft” (läs deltagare) och förmåner till arbetsgivare och anordnare som tar emot dessa. En Fas 3-deltagare i media uttrycker kritik om Fas 3 och hon menar att det är först då hon blir ”gratis” som hennes arbetskraft ansetts eftertraktad;

Jag är ett levande exempel på ett stycke arbetskraft, en köttbit 51 år, ratad av reguljära arbetsmarknaden men funnen mycket god och kunning när jag inte kostar pengar (Jobbar full tid för halv lön, Onådiga luntan, 2013, s.16).

I en annan artikel skriver en Fas 3-deltagare att ”Det känns som den moderna tidens slaveri. Vem anställer när de inte behöver?” (www.handelsnytt.se), vilket visar liknande uppfattningar om Fas 3:s undanträngningseffekt. Furåker & Blomsterberg (2002) menar att arbetsmarknadspolitiska åtgärder, såsom lönesubvention, inte nödvändigtvis behöver leda till fler jobb, utan riskerar att vissa gånger endast bli ett slags förmån för företagen. Det finns även risk menar dessa, att sådana subventioner tränger undan reguljära jobb eller andra grupper, till förmån för de personer som kan anställas med statliga lönesubventioner. ”Det ska vara billigt att anställa.”, skriver regeringen på sin hemsida angående deras arbetsmarknadspolitik (www.regeringen.se) vilket verkar syfta till en politik som tror på till exempel lönesubvention som ett framgångsrikt arbetsmarknadspolitiskt koncept.

9.1.3 Arbetets och sysselsättningens betydelse och värde

Begreppet arbete skulle kunna innebära alla slags sysslor vi gör, det finns dock en praktisk-ekonomisk föreställning om arbetet som det s.k. *lönearbetet*. Det innebär i princip att arbetsmarknaden är ett samlingsord för ett slags utbytes/försäljningsmarknad, där aktörerna antingen söker/betalar för arbetskraft eller erbjuder/säljer sin arbetskraft, mot lön, *lönearbete* (Furåker, 2002) Det kan vara relevant att titta på vilka andra värden av arbetet som lyfts fram.

I en hermeneutisk mening borde tolkningen av arbetet och dess värde se mycket olika ut eftersom den baseras på människors olika preferenser, tidigare upplevelser och kunskapshorisont (Ödman, 2007). Utifrån det sättet att tänka torde arbete utifrån en politiker och en industriarbetare, en arbetsförmedlare eller en arbetssökande uppfattas på olika sätt och med olika grunder. Vad som gör att arbetet känns värdefullt blir en subjektiv beskrivning som kan vara svår att generalisera. Lennart Levi (Levi, 2009) beskriver arbetslöshet på följande sätt:

Om man inte har ett arbete utan är bidragsförsörjd är man i ett ”utanförskap”.

Utanförskapet är en tung börda för den berörda individen. Den kan skada hälsan och

välbefinnandet. Den kostar gigantiska belopp. Och den gör att välfärden blir allt svårare att finansiera.. (Levi, SOU 2009:93, s.18)

I ovanstående citat talar man bland annat om att vara utan arbete och att vara bidragsförsörjd som ett utanförskap, vilket även antas värdera avsaknaden av att arbeta eller personer som av olika anledningar erhåller statligt bidrag som sin försörjning, som något negativt. Det omnämns dessutom som ett påstående snarare än en risk. Det tar även upp en samhällsekonomisk fråga och ett hänvisande om arbetets nödvändighet som finansierandet av välfärden. Dessa utredningar används av regeringen som underlag i beslutsfattande och får därmed stort inflytande över dess politik (www.regeringen.se, *Om SOU*). I ett nyhetsbrev från Regeringen (2012, 16 april) påpekas vikten av full sysselsättning med en motivering att Sverige behöver det för att vara ett konkurrenskraftigt land och för att främja vår välfärd. Det visar vilket slags värde arbetet och utförandet av det har utifrån regeringens perspektiv.

Då informanterna talar om arbetet och dess betydelse verkar det finnas andra värden i frågan är de politiken anför. I intervjuerna och Fas 3-deltagares berättelser ur media är den samlade uppfattningen vi gjort att arbetets värde för deltagarna oftast handlar om den egna ekonomin, att göra gott eller om värdet i att känna sig behövd. Studier visar (Theandersson, 2000) att det finns en viss skillnad mellan arbetare samt lågutbildade, i jämförelse med tjänstemän eller högutbildade personer, kring hur man värdesätter sitt arbete. För den förstnämnda gruppen var de främst av ekonomiska anledningar man värdesatte arbetet, samt upplevelser om att känna sig behövd. Den sistnämnda gruppen nämner främst andra värden, bland annat utvecklande och stimulerande arbetsuppgifter och social status. Två av informanterna talar om värdet av att ”göra nytta”. Informant 2 menar att sysselsättningen skapat rutin och struktur i vardagslivet och både Informant 1 och 2 framhåller värdet av att göra nytta, ”..det var väldigt upplyftande. Man kände sig behövd och man var glad för de man gjorde”. Informanten i senast nämnda citat har sin sysselsättning i en ideell verksamhet där de arbetar med att träffa och prata med människor, i till exempel äldreomsorgen. När en av informanterna, som också arbetar med människor i sin sysselsättning, ombeds berätta om hur hen upplevt sysslorna säger denne ”Nu gör jag arbete med människor som inte får någon hjälp annars (...) Då gör man något gott, så det känns bra faktiskt”.

Att utföra ett jobb är dock oftast förknippat med att också erhålla lön för mödan. Det är i vissa fall den fundamentala grunden för själva utförandet. Informant 3:

Man hoppas ju att man ska få ett jobb så man slipper att leva fattigt jämt och gå på socialbidrag. (...) har man betalt räkningarna och köpt lite mat så är ju pengarna slut. Så de, de är jobbigt att leva så jämt.

Här uttrycks önskan om ett jobb för att få det ekonomiska behovet tillgodosett. Informanten verkar finna detta som det stora orosmomentet i Fas 3, den ekonomiska ersättningen. Det verkar också vara delvis detta som deltagarna generellt uppfattat som negativ runt åtgärden. Informanten uttrycker en önskan om att få det ekonomiska att åtminstone ”gå runt”: ”Har jag bara så jag klarar mig så får det vara så. Får jag bort räkningarna så får resten vara”. Intervjuerna och föregående citat vittnar utifrån våra tolkningar om önskan om ett jobb som ett sätt få en ekonomisk trygghet. En annan orsak till denna tolkning är att i många av de berättelser som tagits del av är deltagarna ofta nöjda med sysslorna, men ändå missnöjda med insatsen i helhet.

Christer Theanderson (2000) skriver om arbetets värde och undersöker vad det är med arbetet som skapar trivsel, värde och nöjdhet, eller det motsatta. Han menar att viktiga fundament i arbetet som skapar detta är bland annat den vardagsstruktur ett arbete ofta skapar, sociala kontakter samt *trygghet*. När det handlar om trygghet har den ofta att göra med ekonomiskt sådana. Det ekonomiska utbytet och en trygg inkomst menas vara värdefulla element i värderingen av arbetet (Theanderson 2000). Det verkar ofta vara den ekonomiska biten som bidrar till en kritisk uppfattning om Fas 3 - deltagandet hos informanterna. Trots att sysslorna uppfattats meningsfulla eller då anordnaren varit bra verkar detta inte väga upp den allmänna upplevelsen. Det skulle, i likhet med Theandersons (2000) resonemang, kunna handla om en ekonomisk otrygghet som sänker upplevelsen eller värdesättandet av sysselsättningen. ”Nackdelen är ju att man har ju ett arbete fast man inte får lön för det. Så man jobbar, fast man inte jobbar kan man säga”, säger informant 3.

9.2 Makt

”Det som är >>ordning>> för människor med makt är kusligt likt kaos för de människor som de styr över.”. (Zygmunt Bauman, 2002, s.46).

Citatet ovan förklarar något som kan relateras till resultatet i denna studie, nämligen att makt kan uppfattas på olika sätt beroende på vem som uttalar sig. Deltagarna berättar om ordning i den byråkratiska organiseringen som skapat krav och känsla av oro hos dem. I andra änden resonerar politiker fram åtgärder som snarare ska hjälpa och skapa ordning. Sett ur ett hermeneutiskt perspektiv visar detta på hur ett fenomen kan tolkas olika beroende på vilket sätt man ser det på,

och vilken förförståelse man har med sig. *Makt* anser vi vara ett huvudtema bland informanternas berättelser och bland de berättelser vi tagit del av i media. Makt är ett komplext ord med flera olika betydelser och innebörder. I denna uppsats kommer fokus att ligga på de något mer negativa aspekterna av makt, bland annat maktlöshet, (o)kunskapens makt och under- och överordning. Utifrån våra tolkningar av insamlat material är det dessa typer av makt som övervägande förekommer bland berättelserna om Fas 3 i denna uppsats.

9.2.1 Myndigheternas makt över Fas 3-deltagarna

Genom Fas 3 kommer en majoritet av deltagarna i kontakt med två stora statliga myndigheter, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Dessa är statliga myndigheter organiserade i en byråkratisk form, vilket innebär att regler, formella beslutsvägar och hierarki har en central roll i organiseringen (Strannegård & Eriksson-Zetterquist, 2011). Max Webers studier om bland annat auktoritet, kom att leda fram till den numera något negativt klingande organisationsformen *byråkrati*. Enligt Weber, som själv till viss del kritiserade organisationsformen, var auktoritet något som samhället behövde, och byråkrati sågs som den mest effektiva formen av organisering när den fungerade (Strannegård & Eriksson-Zetterquist, 2011). Enligt Strannegård & Eriksson-Zetterquist (2011) var byråkrati enligt Weber en källa till rättvis behandling genom tydliga, specifika arbetsbeskrivningar för tjänstemän. Följs dessa arbetsbeskrivningar strikt, och av en tjänsteman som är ”på rätt plats”, skall resultatet bli att det blir lika rättvist och orättvist för alla. Man skulle därför kunna tolka det som att denna form av organisering inte främjar individuell anpassning och hänsyn till individen.

Utifrån våra tolkningar av det insamlade materialet i denna studie tycks byråkratin och framförallt myndigheternas makt över Fas 3-deltagarna vara utbredd. Både informanter och personer med berättelser i media beskriver Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan vid något som kan liknas med byråkratiska maktstrukturer. Informant 3 berättar exempelvis om sin deltidssjukskrivning, som blev ändrad och minskad efter att Försäkringskassan gjort en ny bedömning. ”Jag ville ju helst ha femtio procent”, menar hen och fortsätter ”ja, det blir ju lite jobbigare, men man får se hur mycket jag klarar det.”. Att myndigheterna har en stor makt och ett tolkningsföreträde blir i fall som detta tydligt. Informanten ansåg sig fortfarande behöva vara sjukskriven på deltid, men deltagaren tvingas istället anpassa sig till systemet.

Statliga myndigheter i byråkratiska former

Statliga myndigheter besitter en stor makt gentemot dess deltagare och brukare, bland annat genom

möjligheten att kontrollera, sanktionera och bestraffa. Regelverket som dessa myndigheter präglas av tvingar deltagarna att agera på sätt de annars kanske inte skulle göra, vilket också är en typisk form av makt. Byråkratin, beskriven av Weber som en ideal form av organisation (Bäck & Larsson, 2008), utmärker sig genom att den bland annat är specialiserad och präglad av hierarki och regeltvång. En enskild anställd har inte makt att själv fatta viktiga beslut, och det finns tydliga regler för hur anställda skall hantera frågor och problem (Bäck & Larsson, 2008). Denna omfattande kontroll över myndigheter ger ett slags dubbel effekt som kan upplevas som både negativ och positiv för individen. Positivt genom att det kan innebära ett större skydd för den enskilde eftersom den största makten inte ligger hos exempelvis en enskild handläggare på Försäkringskassan, men negativt eftersom det kan innebära att mindre hänsyn tas till individen. Arbetet i en myndighet färgad av byråkrati innebär att det många gånger finns ett stort regelverk att förhålla sig till, därför kan det också resultera i tröghet och utdraget beslutsfattande med ett omfattande administrativt arbete (Bäck & Larsson, 2008).

Denna tröghet kan bland annat drabba de berörda deltagarna i Fas 3. Informant 1 beskriver denna tröghet med att det är ”en ständig väntan”. Informanten väntade under sin tid i Fas 2 på att få hjälp av ett team som samarbetar med Försäkringskassan, men som ett resultat av trögheten gick tiden och hjälpen uteblev. När hen sedan kom till Fas 3 fanns inte längre den hjälp som varit aktuell för hen i Fas 2 att tillgå eftersom teamets hjälp inte erbjuds till Fas 3-deltagare. Denna tröghet, eller som i exemplet ovan uttryckt, väntan, gör deltagarna i Fas 3 maktlösa inför myndigheterna. Eftersom Arbetsförmedlingen styrs av tydliga regler och är präglad, som tidigare nämnt, av en byråkratisk organisationsform kan tjänstemännen inte agera helt på eget bevåg. Därför kan det, som i exemplet med informant 1 ovan, upplevas som att organisationen är trög och att inget händer.

Krav och kontroll

Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan styrs av omfattande regelverk (se bland annat Arbetsförmedlingen, Budgetunderlag 2013-2015). För Fas 3-deltagarna innebär dessa regelverk bland annat ett krav på att regelbundet söka jobb, rapportera jobbsökandet och delta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder (Arbetsförmedlingen, Budgetunderlag 2013-2015). I intervjuerna berättar samtliga informanter om det överhängande kravet att kontinuerligt rapportera sin jobbsökarstatistik till Arbetsförmedlingen. Flera av informanterna menar att de känner ett hot från Arbetsförmedlingen, då den ekonomiska ersättningen de får är beroende av att fylla en viss kvot av sökta jobb. Informant 2 berättar:

..man blir ju kontrollerad hela tiden. Man skall söka jobb som inte finns, man ska söka jobb som man inte har en chans att få. Alltså man skämmer ju ut sig lite grand när man skickar ett cv till något ställe där man inte har en chans. Jätteidioti.

Den informant som numera har fått jobb och inte längre deltar i Fas 3, menar att stressen och oron för att inte få pengar konstant är överhängande. ”De skickar ut sådana där härliga hotbrev, från Arbetsförmedlingen”, berättar hen, som vidare säger att breven syftar till att påpeka för deltagaren att denne inte uppfyllt sin del, att söka jobb. Informanterna är väl medvetna om att ett, enligt Arbetsförmedlingen, för litet jobbsökande leder till indragen ekonomisk ersättning.

..man söker sådant man vet att man inte kan få, för att det skall finnas något på pappret.
(Informant 1)

..det är mycket sådär, att det kollas hela tiden. Man är ju såklart orolig för att få sina pengar. Det är ju inte mycket pengar, men man vill ju gärna ha dem. (Informant 2)

Arbetsförmedlingen ställer också krav på att deltagarna inte skall vara begränsade till att endast söka arbete via dem. Informant 3 berättar:

De vill ju att man ska vara aktiv och fråga överallt (..) De säger ju att man ska gå in i affärer och fråga, fråga bekanta om de vet någon som behöver.. men det blir ju inte alltid så, för då är man på jobbet hela dagen, sen kommer man hem och då orkar man inte alltid.

Arbetsförmedlingens krav om att söka tillräckligt många jobb kan ses som ett sätt att utöva makt. Fas 3-deltagaren hamnar i ett underläge, eftersom denne vet att sanktioner i form av utebliven ekonomisk ersättning kan ske om deltagaren inte uppfyller kravet på att söka tillräckligt många jobb. Deltagarna är medvetna om den kontroll Arbetsförmedlingen har, bland annat genom den obligatoriska rapporteringen av jobbsökning, och detta försätter dem i en situation som kan liknas vid maktlöshet. ”Om man inte gör som de säger så kan man ju bli av med ersättningen (..) Om man inte sköter sig”, berättar informant 3. Man skulle kunna säga, utifrån informanternas berättelser, att deltagarna vet att Arbetsförmedlingen övervakar dem, och de är medvetna om att deras ekonomiska ersättning hänger på att de ger ett slags motprestation i form av sökta jobb och närvaro på sysselsättningen. Eftersom beroendeställningen gentemot myndigheten är så tydlig, visar maktlösheten sig genom att motstånd i denna situation inte kan göras. Deltagaren är allt för

beroende av den ekonomiska ersättningen för att kunna gå emot Arbetsförmedlingens krav, detta i likhet med Christensen, Daugaard-Jensen & Lindkvists maktresonemang om beroende och underordning (2011).

Hur många sökta jobb som anses vara tillräckligt är dock otydligt. Enligt Arbetsförmedlingens *Frågor och svar om Fas 3* (www.arbetsformedlingen.se) skall omfattningen av jobbsökandet bestämmas mellan handläggaren på Arbetsförmedlingen och den arbetssökande. Enligt informanterna bestäms omfattningen i samråd med handledaren på sysselsättningen.

Arbetsförmedlingens handläggare visar inte, enligt informant 2, intresse över hur jobbsökandet skall gå till. ”Dom tar väl bara för givet att man skall söka jobb”. Vidare menar informant 2 att ”man kan söka som läkare, bara man söker ett jobb”. Det viktiga tycks vara att nå kvantitet, istället för kvalitet. I slutändan drabbar det Fas 3-deltagarna, som på grund av en ekonomisk beroendeställning tvingas söka jobb som de själva anser är omöjliga att få.

Kommunikationsbrister

I förordningen om Jobb- och utvecklingsgarantin (SFS2007:314) regleras hur jobbsökandets omfattning skall bestämmas. Förordningen säger att det skall bestämmas av arbetsförmedlaren i samspel med deltagaren. I ett pressmeddelande från Arbetsmarknadsdepartementet (2010) förstärks detta ytterligare, då de meddelar att omfattningen av arbetssökandet skall bedömas utifrån varje enskilt fall och utifrån personliga förutsättningar. De menar, utifrån förordningen, att omfattningen skall bedömas av arbetsförmedlaren i samspel och dialog med den arbetssökande. Om dessa förtydliganden från Arbetsmarknadsdepartementet, samt det som från början uttrycks i förordningen om Fas 3, är aktuella även i praktiken, skapas möjligheter att jämna ut maktbalansen mellan handläggare och deltagare. Problemet verkar dock vara att deltagarna inte är tillräckligt medvetna om att det i teorin finns en chans att vara med och påverka omfattningen av deras jobbsökande. Börjesson & Rehn (2009) menar att informationsövertag är en form av maktövertag. I exemplet ovan kan man alltså vända på det, bristen på information gör deltagarna maktlösa, eller åtminstone bidrar det till en mer skev maktbalans. Vad som ytterligare förstärker, i detta fall arbetsförmedlaren, är att hen besitter en slags expertmakt (Börjesson & Rehn, 2009). Denna expertmakt kan till exempel vara att arbetsförmedlaren har legitimitet i sin yrkesroll, och även faktisk kunskap om Fas 3 och dess villkor, regler och förordningar. Så länge arbetsförmedlaren har större kunskap om Fas 3, kommer maktbalansen fortsätta vara skev och ojämn, till arbetsförmedlarens fördel.

Enligt informant 1 verkar det inte som att kontakten med handläggaren på Arbetsförmedlingen

fungerar på ett tillfredställande sätt. Informanten menar att hen under snart två år träffat sin handläggare en gång. Då gjordes en arbetsplan, och efter att hen fått en ny handläggare på Arbetsförmedlingen har ingen ny plan gjorts mellan deltagaren och arbetsförmedlaren. ”Den här arbetsplanen är gjord, men den är inte gjord med mig..”, menar hen. I detta fall verkar det alltså som att reglerna för hur arbetsplanen skall upprättas har frångåtts, då arbetsplanen inte är gjord i samverkan med Fas 3-deltagaren (se Förordning om Jobb- och utvecklingsgarantin, SFS2007:314). Informanten menar också att den inte är individuellt utformad, efter hens behov och kapacitet.

Informant 1:

De jobb jag skall söka, de finns knappast. Jag har inte tillräckligt med meriter för att få de jobben jag skall söka. Och då är det ju jättesvårt att söka jobb. Jag kan ju inte jobba med vad som helst. Jag kan ju inte söka jobb som jag inte kan jobba med.

Begränsat handlingsutrymme

Fas 3-deltagarna kommer i kontakt med stora statliga myndigheter, framförallt Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Som tidigare nämnts kan dessa myndigheter ibland påvisa negativa byråkratiska drag. Som Strannegård & Eriksson-Zetterquist (2011) menar, så är en av byråkratins baksidor att vissa situationer kan bli krångliga och omständiga. Informant 3 beskriver till exempel att kontakten med Försäkringskassan till största del består av att hantera pappersarbete, något som hen verkar tycka vara krångligt och omständigt. Hen beskriver vikten av att skicka in papper om aktivitetsstöd i tid. En gång varje månad behöver Försäkringskassan ha in papper på att deltagaren fortfarande behöver aktivitetsstöd. Kommer lappen in för sent, dröjer också pengarna. Detta gör att den arbetssökande sätts i en beroendeställning och i en underordning i den byråkratiska organisationsformen. Informant 3:

..det är nästan ett heltidsjobb att hålla koll på allt också. Men det lär man sig ju, man vill ju ha sina pengar så man kommer ju ihåg det.

När följdfrågan ”Hur upplever du det här med allt pappersarbete och kontakt med Försäkringskassan, fungerar det tycker du?” ställs till informant 3 menar hen att det blivit en vana, trots att det till en början var jobbigt att komma ihåg allt som skulle fyllas i. Informanten menar också att ansökan om aktivitetsstöd är strikt reglerat till ett specifikt datum, och att man inte får skriva under sina papper tidigare eller senare än det valda datumet. ”Ja, det är mycket grejer. Det är inte bara att praktisera och gå hem”, menar hen. Som individ i kontakt med en myndighet

organiserad på ett byråkratiskt sätt, får man alltså direkt lära sig att anpassa sig till systemet, då detta inte anpassar sig efter individen. I kontakten med, i detta fall, Försäkringskassan har informant 3 inget annat val än att anpassa sig till systemets regler för hur ansökningarna om aktivitetsstöd skall se ut. Skulle informant 3 välja att inte anpassa sig, väntar konsekvenser i form av utebliven ekonomisk ersättning. Detta är en maktlöshet för informanten och ett, från Försäkringskassan, maktutövande som kan jämföras med Börjesson & Rehns resonemang om tvingande maktutövande (2009). Tvingande maktutövande enligt Börjesson & Rehn beskriver en makt där en part inte har något val, eller begränsat med val. Det handlar om att handlingsutrymmet begränsas och att valmöjligheterna för de underordnade blir små.

9.2.2 Över- och underordning

En negativ konsekvens av makt är när den resulterar i över- och underordningar. Som Stefan Sandström (2008) skriver så är oftast den person som agerar i sin yrkesroll överordnad den person som är *klient*. Detta kan jämföras med de positioner en arbetsförmedlare/anordnare och arbetssökande/Fas 3-deltagare har. Som arbetssökande befinner sig individen i en roll som kan liknas vid att vara klient. Skau (2001) menar att man som klient befinner sig i en position där man ofta blir objekt, snarare än subjekt. Man har inte längre full kontroll över sitt liv och sina val, utan den övergripande makten ligger i andras händer. Ibland kan den vara kraftigt begränsad för den enskilde. Detta påminner om, trots att Fas 3-deltagarna inte är klienter utifrån det perspektiv Skau skriver om, den situation många deltagare beskriver sig vara i. Fas 3-deltagaren i mediaberättelsen *Jobbar full tid för halv lön* (Onådiga Luntan, s.16) beskriver den underordning och maktlöshet som hen befinner sig i: ”En tillvaro i ständigt tilltagande ekonomisk misär och där du bara kan följa med i konjunktursvängningarna som åskådare”.

Det finns även andra faktorer, i likhet med Sandströms (2008) resonemang, som bidrar till deltagarens underordning och arbetsförmedlarens överordning. Kunskaper om det deltagaren söker hjälp för, utbildningsnivå, språknivå och yrkesroll. Alla dessa ovan nämnda faktorer kan, medvetet eller omedvetet, påverka deltagaren.

9.2.3 Den ofrivilliga maktlösheten

Genom intervjuer och berättelser i media växer en bild fram av Fas 3 färgad av maktlöshet. Informant 2 berättar om detta, genom att beskriva det ofrivilliga deltagandet i Fas 3.

Det är ju inte frivilligt då. Men de säger att det är frivilligt (..) Vem kan välja att tacka nej när man blir av med sin inkomst? Man kan inte det.

Det kan ses som att deltagarna i Fas 3 hamnar i en beroendesituation. Som Sandström (2008) skriver så bidrar detta beroende till den enskildes underordning. Deltagaren befinner sig i ett slags behövande- och beroendeposition, och för att undvika sanktioner (i dessa fall ekonomiska) tvingas deltagaren lyda och anpassa sig till systemet.

Ett tydligt exempel på Fas 3-deltagarnas maktlöshet gentemot arbetsförmedlaren och Arbetsförmedlingen som statlig organisation är hanteringen av de obligatoriska handlingsplanerna (Förordning SFS2007:314). Enligt förordningen skall handlingsplanen upprättas i samråd mellan den arbetssökande och dennes handläggare på Arbetsförmedlingen. Informant 3 berättar att hen har en ny handläggare. ”Vi har bara haft telefonkontakt. Men man måste ju göra en handlingsplan, och det gör jag även på socialen.” När frågan om informanten gör handlingsplanen med handläggaren svarar hen: ”Ja. Eller, den här har hon skickat hem. Jag har ju bara pratat med henne i telefonen och sagt att jag skall ha en ny, och då ändrar hon väl och skickar iväg”. Svaret på frågan ”Får du godkänna innan hon gör färdigt den?” var ”Nej, det gör jag inte”.

Lagen är i viss mån otydlig om exakt hur handlingsplanen skall upprättas, men den information vi kan läsa oss till är att handlingsplanen skall vara upprättad av arbetsförmedlaren, i samråd med deltagaren. I exemplet ovan, med informant 3, verkar det inte som att informant 3 fått ta en särskilt stor del i denna handlingsplan, där deltagarens skyldigheter och planerade aktiviteter anges. Handläggaren sitter således på en överordnad, större maktposition gentemot deltagaren som får den ändrade handlingsplanen hemskickad på posten, utan någon större möjlighet att kunna påverka dess innehåll. Informant 1 berättar också om tvivelaktigt hanterande av handlingsplanen. Hen har, likt informant 3, fått en ny handläggare på Arbetsförmedlingen. När hen tittar på sin personliga handlingsplan under intervjun upptäcker hen att handläggaren upprättat en ny handlingsplan utan deltagarens samtycke.

Här står det att det är upprättat den tolfte april, mellan mig och.. jag har ju inte träffat henne, jag vet inte ens vem hon är. Ren lögn.

Att handlingsplanen utförs av handläggaren själv skulle ändå kunna tolkas som att handläggaren inte tar hänsyn till hur lagregleringen ser ut, att handläggaren i sin överordnade roll förminskar

handlingsplanens betydelse och att handläggaren har begränsat med tid. Oavsett vad, så försätts Fas 3-deltagaren i en situation som kan liknas vid maktlöshet. Deltagaren ska kunna vara med och påverka sin egen handlingsplan, men får inte möjligheten att göra det.

I mediaberättelsen *Illa behandlad på Fas 3-jobb* beskriver berättaren om maktlösheten man kan uppleva och känna som Fas 3-deltagare. I denna berättelse har personen, olik informanterna, vantrivts och känt sig dåligt behandlad på sin sysselsättning. Hon beskriver kränkningar, rädsla och utsatthet. Berättaren menar att dålig behandling och maktutövning systematiskt förekom hos anordnaren, och att hon av rädsla inte vågade säga ifrån. Efter en incident med sysselsättningens arbetsledare berättar hen om konfrontationen med sysselsättningens chef:

Jag försökte då berätta och förklara, upprörd och ledsen som jag var, hur situationen uppstod och hur man mår dåligt av att varje dag bli behandlad på detta vis. Då sa självaste chefen till mig 'Mår du dåligt?'. Jag fick veta att jag kunde stämpla och gå hem om jag kände så, och var inte mer välkommen dit. (Illa behandlad på Fas 3-jobb, Onådiga Luntan, 2013, s.37).

Det personen i berättelsen ovan fick erfara i mötet med sysselsättningens chef, var något vi kan uppfatta som ett maktutövande. Eftersom chefen verkade anse att deltagarna borde ställa sig in i ledet och inte ”klaga”, kunde chefen använda sin makt genom att Fas 3-deltagaren miste sin sysselsättningsplats. Fas 3-deltagaren fick en slags dubbel bestraffning, först genom kränkningar av arbetsledaren, och sedan genom att på ett sätt bli bekräftad som maktlös av chefen. I detta fall verkar det som att det är obetydligt hur än deltagaren hade agerat, eftersom båda sätten innebar bestraffning.

Genomgående har frustrationen av att makten ligger i andras händer haft en central del i de berättelser om Fas 3 som tagits del av. Ytterligare en dimension av maktlöshet framkommer bland informanter och i berättelser i media. Det handlar om maktlösheten inför regelverket och systemet. Informant 1, som har deltagit i Fas 3 en längre tid, beskriver relationen till systemet:

Jag har ju kommit till den vändpunkten där jag accepterat situationen. Innan har jag slagits med, åh, med allt, för att det skall hända något. Men jag har kommit till ståndpunkten där jag vet att jag inte kan påverka systemet, och får acceptera situationen som den är. Och det är inte roligt.

Informanten beskriver en maktlöshet inför systemet, inför makthavarna och inför byråkratins strukturer. Denna maktlöshet kan kopplas ihop med Max Webers teori om legal/rationell auktoritet (Börjesson & Rehn, 2009). Legal/rationell auktoritet innebär att makten inte ligger hos en person, utan i ett system. Som Weber menar, så är makten strukturerad och institutionaliserad, och ligger i byråkratiska strukturer (Börjesson & Rehn, 2009). Makten ligger alltså inte hos enskilda individer, som till exempel en enskild handläggare på Arbetsförmedlingen, utan i Arbetsförmedlingens regelverk och struktur. När en Fas 3-deltagare blir bestraffad, till exempel genom att förlora sitt aktivitetsstöd, så behöver det inte vara handläggaren på Arbetsförmedlingens åsikt, utan snarare myndighetens regelverk. Med denna organisering spelar det mindre roll för deltagarna om de har en ”bra” handläggare, eftersom de ändå omfattas av samma regler och det är dessa regler som styr.

9.2.4 Information och kunskap

Utifrån det insamlade materialet i denna uppsats finns kunskap, eller bristen av den, som något genomgående bland flera Fas 3-deltagare. Informant 3 beskriver återkommande att det är svårt att förstå vad Fas 3 egentligen innebär. När frågan ”Om Fas 3 inte fanns, har du några funderingar på hur det skulle kunna se ut?” ställdes till informant 3, menar hen att det inte är någon större skillnad på Fas 3 och andra tidigare insatser mot långtidsarbetslöshet. Informanten säger också, vid ett flertal tillfällen att ”..jag vet inte riktigt vad Fas 3 är..”. I ett annat sammanhang, då samma informant berättar om sin deltidssjukskrivning och att vara ”sjuk i programmet”, säger hen:

Jag fattade ingenting, är jag sjuk eller ska jag jobba? När ska jag vara hemma och när ska jag vara där då? Så tydligen är det något som jag inte förstår där..

Informanten är delvis sjukskriven, och vilka regler som gäller då, för både Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan, tycks vara svårtolkat. Informanten menar att hen fortfarande inte riktigt förstår hur det fungerar, men försöker genom att återkommande fråga om hjälp på Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan förstå hens egen situation.

Jag har ju frågat Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen, de tror jag inte heller alltid vet.. (..) Du förstår att man blir snurrig i huvudet!

Michel Foucaults begrepp power/knowledge, (översatt till makt/kunskap av Börjesson & Rehn, 2009) visar att makt och kunskap hör samman. Foucault menade att alla makttekniker till viss del

handlar om att ha en kontroll över kunskapen. Han menade att kunskap gav makt, men också att makt gjorde kunskapen legitim (Börjesson & Rehn, 2009). Den person eller det system som besitter makt, gör det delvis på grund av att den har kunskap om något, och samtidigt också har makten att avgöra att den kunskap som finns är legitim. Genom att deltagarna i Fas 3 har en kunskapsbrist om sin situation, skulle man då kunna säga, utifrån begreppet power/knowledge att deltagarna blir underordnade på olika plan. Dels gentemot arbetsförmedlaren i sin yrkesroll, och dels gentemot själva systemet i sig. Underordning i sin tur är en del av en ojämn maktbalans, där experten, i detta fall arbetsförmedlaren eller systemet i sig, har den övergripande makten genom sin kunskap om ämnet (Christensen, Daugaard-Jensen & Lindkvist, 2011).

Ett omvänt exempel, när makt gör kunskapen legitim, berättar informant 1 om. Informanten har en sjukdomshistoria och var innan inträdet i Fas 3 färdigutredd.

Jag skulle söka femtio procent sjukersättning, och så jobba femtio procent. Men då kom det nya regler.. Så då blev jag hundra procent arbetslös (..) Alla underlag fanns från Försäkringskassan och läkare. Så var det som att stoppa dem i papperskorgen, för då kom nya regler.

Det informanten beskriver kan tolkas som ett slags omvänt exempel på maktutövningen. Genom de nya reglerna för Fas 3, drabbades informanten negativt och något som redan var beslutat upphävdes. ”En helt okunnig människa skall bedöma om jag skall vara sjukskriven eller inte” säger informant 1 och syftar på de anställda på Försäkringskassan. Genom den maktposition handläggaren, och framförallt myndigheten i sig, har, har deltagaren och i detta fall även tidigare bedömningar från läkare ingenting att säga till om. Här är skillnaden *legitimitet*, och oavsett om handläggaren är okunnig eller ej, så har hen tolkningsföreträdare och beslutanderätt, eftersom hen har makt.

9.3 Andra viktiga deltagarupplevelser av Fas 3

Här har flera upplevelser ur Fas 3-deltagarnas berättelser samlats, som vi tolkat vara viktiga delar för informanterna och för hur de uppfattat sitt Fas 3 -deltagande.

9.3.1 Positiva upplevelser

Skillnaden som avgör vilken Fas 3 -deltagares upplevelse som en positiv bild verkar avgöras i om individen känt sin sysselsättning anpassad efter sina behov. Trots detta har de enskilda Fas 3 deltagarna i studien varit spretiga i sina upplevelser och en mångfasetterad bild har växt fram, en

bild som är svår att generalisera som en positiv eller negativ sådan. Flera av deltagarna anser sig vara nöjda med sina arbetsuppgifter och med sina anordnare. Informant 2 berättar att arbetsuppgifterna på sysselsättningen var väl anpassade efter informantens behov och till vad som passade hen bäst. ”Man kände sig behövd och man var glad för det man gjorde.”, menar hen. Informant 1 beskriver också vikten av sysselsättningen och att ha en bra handledare:

Hade jag inte kommit till G (...) så vet jag inte om jag hade mått så bra som jag gör idag. För att hamna hos en person som förstår min situation, och kan anpassa verksamheten till min situation, det är ju det.. som har varit en fördel för mig då.

Hamnar deltagaren hos ”rätt” anordnare, det vill säga en anpassad sysselsättning där hänsyn tas till individen, kan det bidra till ett större välmående hos deltagaren. ”Ja, jag har haft jättetur med min plats”, påpekar informant 1 som främst syftar till att handledaren på sysselsättningsplatsen låtit utforma sysselsättningen efter informantens förmåga. Att kunna påverka och bli mer autonom, få socialt stöd och lagom stora krav kan i dessa fall av personer som annars befinner sig i en utsatt situation, vara betydelsefull (Levi, 2009).

Informant 3, som också ansett sig vara nöjd med själva sysselsättningen menar att hens medverkan i Fas 3 är bra, eftersom ”man får ju prova lite olika och vara på olika ställen och så”. Vidare utvecklar hen resonemanget om Fas 3, att det är en möjlighet att testa på olika arbeten och arbetsplatser för att se vad man klarar av. Detta menar hen är en fördel med Fas 3. Samma informant beskriver att hänsyn till den tidigare sjukdomshistoriken har tagits vid sysselsättningen och anser till och med, ”Så det kanske är fördel på ett sätt då, att man är lite sjuk”. Andra Fas 3-deltagare menar tvärtom, att hänsyn till privata behov och sjukdomshistorik inte tagits. I berättelsen *Illa behandlad på Fas 3-jobb* (Onådiga Luntan, 2013, s.37) berättar en deltagare om besvikelsen på sysselsättningen:

Det jag upplevt strider helt mot vad de sa: Att komma ut socialt. Att ha en anpassad arbetsplats. Att jobba efter egen takt.

Denna Fas 3-deltagare beskriver Fas 3 som en övervägande negativ upplevelse. Detta kan tolkas vara en viktig faktor i hur man upplever Fas 3. Om en deltagare i Fas 3 upplever att Arbetsförmedlingen och sysselsättningen tar hänsyn till det individuella behovet, verkar upplevelsen av att befinna sig i Fas 3, på vissa sätt, bli mer positiv. Att de flesta deltagare trots flera positiva upplevelser ansåg den generella bilden av Fas 3 vara negativ tolkar vi ett fenomen då något

viktigare/tyngre värdeskapande element, har upplevts negativt. Det negativa har alltså vägt tyngre eller så har värdet i det som ej tillfredsställts varit för viktigt för att vara förhandlingsbart, den ekonomiska ersättning, den ekonomiska tryggheten (Theandersson, 2000).

Andra exempel på positiva upplevelser som bör tas upp är de exempel där Fas 3 -sysselsättningen faktiskt lett till ett jobb. Den ena av dessa berättar hur han efter 3 månader erhöll fast anställning vid sin sysselsättning, ”Det kändes enormt roligt” (bloggar.aftonbladet.se). Den andre av dessa blev också glatt överraskad då sysselsättningen ersattes av ett fast jobb, ”Det var ju inte med i tankarna när jag kom hit, att ’här kommer jag få jobb’, det kändes omöjligt att få ett jobb”, berättar en av informanterna. Trots att hen anser att Fas 3 varit bra för egen del är det samlade intrycket inte speciellt positivt vilket bland annat hänvisas till kravet om heltids sysselsättning, för att ”arbeta”, men trots det erhålla en låg inkomst.

9.3.2 Negativa upplevelser

Här presenteras de negativa upplevelser som uttryckts om Fas 3 i vår empiriska data.

Oro och ovisshet

Oro och ovisshet har uttryckts i de flesta berättelser ur datan och de verkar vara en central del av hur det uppfattas att vara långtidarbetslös, och deltagarna i Fas 3. Att inte veta vad som händer, om man kommer få ett jobb, om man kommer få sin ersättning, om framtiden kommer bli ljusare. Den oron och ovissheten tycks de flesta av Fas 3-deltagarna i studien vara förföljd av.

*..du har ett hot i ryggen, du ska söka jobb som inte finns att söka. Vad händer nästa gång du har en ny handläggare? Ja, vad kommer hon att säga nu när jag söker jobb?
(..) Så de är en ständig rädsla. Vad ska hända sen efter september?
Vet jag ju inte, vad händer med mig då? (Informant 1)*

*Ja de är ju jobbigt ibland för att man hittar ju inte alltid något jobb och då tänker man såhär ’herrevärld, nu får jag ingen ersättning’. Jag har ju redan lite och hur ska de gå nu, för om man inte gör som de säger så kan man ju bli av med ersättningen. (..)
Ibland så är det ju så, man är lite orolig. (Informant 3)*

Den ständiga oron om den ekonomiska ersättningen och ovissheten om sin framtid kan skapa en oerhörd stress och otrygghet (Theandersson, 2000) Att vara arbetslös uppfattas ofta vara mer

stressande än att jobba (Hallsten, 1998), vilket varit tydligt i informanternas berättelser där dessa känslor ständigt verkar hänga över dem. Mer utförliga resonemang om detta förs i avsnittet om makt nedan.

Skam, stigmatisering, känsla av värdelöshet och frustration

Starka känslor som bland annat skam och frustration är vanligt förekommande och ofta återkommande uttryckta upplevelser, i både intervjuerna såväl som i Fas 3-deltagares berättelser i media.

Jag vet att jag inte kan påverka systemet och får acceptera den situationen som är. Och det är inte roligt. (Informant 1)

..Det värsta är snarare förnedringen man känner när de betalar ut ett bidrag på 5000 kr/mån till arbetsgivaren för att emot en (Onådiga luntan, 2013, s.15)

De ovanstående citaten verkar innehålla känslor av frustration om att inte kunna påverka sin situation, där en av informanterna säger sig ha kapitulerat för ”systemet” med vetskapen om att denne inte kan påverka sin situation. Det sista av citaten vittnar om en slags skam/förnedringsupplevelse i och med den ersättning anordnaren av Fas 3-platsen tar emot. De tolkar vi kunna böttna i föreställningen om att arbetet på så vis inte anses tillföra något för företaget, snarare tvärtom, eftersom en ersättning för att utgöra sysslor utbetalas. Det skulle symboliskt sett kunna innebära att arbetet i sig inte betyder något eller tillför något utan istället tvingas ersättas, som om de gjorde något sämre. I två av de berättelser vi tagit del av ur media vittnar personerna och Fas 3 som något stigmatiserande och som något de skäms över:

Man tycker inte man är värd någonting (...) Jag skäms ju inför vänner och bekanta, jag berättar ju inte att jag är i Fas 3. (www.ltz.se)

Jag minns hur förskräckligt det kändes. Där dog sista hoppet ut. Fas 3 är ju en stämpel i sig som man förknippar med folk som inte kan arbeta. (bloggar.aftonbladet.se)

Skam inför vänner kan ses höra till stigmatiserandet om arbetslöshet eller en *arbetslös*. Historisk sett har arbetslöshet ansetts bero på lathet och överksamhet, vilket har setts som ett fördärv. Förförallt då de handlar om fattiga människors sysslolöshet, då de inte är valt med hänvisning till att

man ”har råd”, att inte arbeta (Andersson, 2003). Enligt Hallsten (1998) är en sådan bild förlegad eftersom det är svårare att i dagens samhälle uttala sig om vad arbetslösheten beror på. Det går inte längre att hävda att arbetslöshet beror på att en person är ”oförmögen/overksam”, samhällets omständigheter, till exempel arbetsmarknaden, kan likväl vara orsak till detta (Hallsten, 1998). Kanske är då den stigmatiserande bilden något som tar tid att omvärdera, vilket gör att den dröjer sig kvar.

Bortsortering och förvaring

Vissa deltagare uppfattar att de arbetsmarknadspolitiska åtgärder de deltagit i kan liknas vid bortsortering och förvar. Vissa av dem berättar att de deltagit i samma kurser om och om i ett slags kretslopp i ”åtgärdsutbudet”, som ett sätt att aktivera deltagarna. Deltagarna verkar dock inte uppleva fenomenet vidare givande.

..Jag har gjort alla, jag är expert på cv. Du vet, alla såna här saker. Jag är en sådan person som säger 'okej jag gör de här, okej jag gör de här', fast att jag gjort de tio gånger innan kanske. (Informant 1)

Fast jag föredrar nog Fas 3 framför de här meningslösa, vad heter de, söka-jobb-kurserna som man har gått flera stycken. (Informant 2)

Detta kan liknas vid de Furåker & Blomsterberg kallar *rundgång*, där de syftar till hur personer fastnar i en rundåkning i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och han talar om deltagare som tvingas delta om igen för att erhålla sin ersättning (Furåker & Blomsterberg, 2002).

Förförståelse

Innan informanterna deltagit i Fas 3 har de alla haft en förförståelse av åtgärden innan. Ibland har den grundats i vänner och bekantas berättelser, ibland i den information de fått av Arbetsförmedlingen. Förförståelsen är något som enligt en hermeneutisk påverkar deltagarnas sätt att uppleva och tolka sin situation, det är den som använd som referensram (Ödman 2001). Sättet att tala om Fas 3 hos arbetsförmedlingen tas upp av flera informanter. De berättar hur deras arbetsförmedlare med tonfall och sätt att uppträda skapat en negativ känsla om Fas 3 i och med en annalkande Fas 3- anvisning. Informant 2 berättar:

Jag var i Fas 3 när det var nytt. Så när jag pratade med arbetsförmedlingen så lät det

'Ja, ...nu kommer ju hamna i Fas 3' och så lät dom som att de va värsta.. dödsdomen

Det var ju ingen positiv bild man fick av det heller. Jag menar, man sitter på ett informationsmöte, de kan inte ens svara på alla frågor, utan det lät lite 'Ja, nu är det bara såhär' ungefär. Ni får acceptera situationen. (Informant 1)

Med dessa berättelser förstår vi hur deltagarna fått en negativ bild av Fas 3 redan innan de blivit deltagare i programfasen, av arbetsförmedlarna själva dessutom. I övrigt har flera deltagare framhållit vikten av att Fas 3-sysselsättningen individanpassas för att bli tillfredställande som insats.

Informant 1:

Se individen, se vad man har i sitt paket, "vad behöver jag för att komma vidare?" (...) Det kan vara något så litet som fattas för att individen ska komma vidare.

Informanten fortsätter och menar att hen upplevt att det saknas rehabilitering för deltagarna för att göra det möjligt att komma tillbaka till arbetslivet: "Att få möjlighet till rehabilitering (...) Det finns ingen hjälp till att komma vidare". I media berättar en deltagare "Här blir man liksom osynlig. Det finns en massa regler för hur jag måste bete mig, men jag får inte ha en egen vilja"

(www.handelsnytt.se). Det denna deltagare pratar om handlar om känslor att inte synas och få vara delaktig i beslut kring den egna situationen. Dessa i likhet med många andra berättelser vittnar om just vikten av att bli sedd, att få sysselsättningen anpassad efter de egna behoven.

I en interpellation (2012/13:242) menar Hillevi Larson (s) att det inte är tillräckligt tydligt reglerat hur arbetssökandet ska ske. Vid ett sådant odefinierat krav på att viss tid ska avsättas för jobbsökning, kan omfattningen komma att bestämmas av anordnaren, vilket kan bli missgynnande för den arbetssökande. En fara, menar Hillevi Larsson är att Fas 3-deltagaren kan tvingas att söka jobb och utbilda sig utöver sin heltidssysselsättning, på sin fritid.

10. Slutdiskussion

När det handlar om arbetsförmedlingens höga krav om jobbsökning upplever informanterna dessa vara svåra att tillgodose. En av deltagarna säger "Dom tror att om folk får mindre pengar, då ger de

sig ut och jobbar?”. Det verkar i politiken finnas en uppfattning om att jobb finns, och personer behöver bara tvingas söka dem. För att ytterligare ”motivera” personer i arbetslöshet att söka jobb, används hot om sanktioner om deras ersättningar. Det sista skulle kunna antyda att arbetslösa personer helt enkelt ses som oförmögna/lata/ovilliga att göra detta själva. Man kan även diskutera huruvida detta användande av makt är etiskt försvarbart, och om myndigheter verkligen skall kunna ”tvinga” människor att delta i program eller agera på vissa sätt för att exempelvis få ekonomisk ersättning. Piippola (2010) menar att den förstärkta arbetslinjen har utvecklat ett onödigt stort fokus på ekonomiska aspekter och att detta riskerar att gå ut över människors sociala välbefinnande. Det svenska samhället har ett socialt skyddsnät för personer som av olika anledningar är i behov av hjälp, exempelvis ekonomiskt stöd, vilket nog de flesta gläds över. Det är inte svårt att förstå hur något så grundläggande som ekonomi påverkar deltagarna. Hela samhället är byggt på ett sådant sätt att vi har behov av den ekonomiska ersättningen, av lönen eller vilken skrud den än må ta. Men faktum är att många av Fas 3-deltagarna upplever tuffa ekonomiska förhållanden. Detta leder till frågor om det ekonomiska bidraget ska ses som en självklar rättighet eller en förmån med skyldigheter.

Att mista sina möjligheter att kunna påverka sin situation och den maktlöshet det innebär är något vi upplevt de flesta Fas 3-deltagare berättar om. Liksom Skau (2001) menar, blir människor i mötet med myndigheten ett objekt, snarare än subjekt. Klientskapet innebär ofta blottande av sin annars privata sfär och att lämna beslutsfattande om sitt liv i någon annans händer. Deltagarna i uppsatsen verkar vittna om hur de kapitulerat för myndighetens makt. Det verkar skapa uppgivenhet om möjligheten att kunna påverka sin situation, att ta sig framåt, och de verkar nästan ge upp tron om att få ett jobb, kanske även lusten och viljan att försöka. Det går kanske skapa andra metoder för att nå de arbetssökandes uppmärksamhet och lojalitet, på ett annat sätt än genom makt och hot, för liksom Bolinder (2005) skriver, finns det en koppling mellan hur deltagarna upplever sin situation och hur mycket arbete de söker. Deltagare som upplever chanserna som goda och där de har kontroll över situationen verkar automatiskt vara mer aktiva i sitt jobbsökande.

Grundtanken bakom Fas 3 verkar fullt logisk och låter i teorin som en väl genomtänkt arbetsmarknadspolitisk åtgärd; att ge människor en möjlighet till socialt sammanhang, skapa nya kontakter på arbetsmarknaden och arbetsmeriter. I praktiken vittnar dock deltagarna om en insats som än inte lever upp till detta. Fas 3 verkar inte upplevas effektivt av informanterna. Många av dem känner oro och ovisshet snarare än trygghet och stöd av samhället. Detta skulle kunna ha att göra med att de upplever att jobbmöjligheterna i deras framtid är små och att Fas 3 i likhet med det

Furåker & Blomsterberg (2010) påstår, tränger bort reguljära jobb då företag väljer att ta emot en Fas 3-deltagare eller en person med lönesubvention istället. Det skulle också kunna bero på att stödet i det sociala skydds nätet inte täcker primära behov. Fas 3 är det sista steget för den arbetslöse i Jobb- och utvecklingsgarantin och när en sysselsättningsperiod om två år har löpt ut finns det ingen ”ny anhalt”. Om personen ej funnit arbete eller annat, börjar en ny tvåårsperiod om, fast hos en ny anordnare. Detta skulle också kunna försvåra för människor att känna optimism om sin framtid. Det finns en risk att människor fastnar i detta steg. En Fas 3- deltagare i media skriver: ”..en tillvaro där du som 50-åring har att se fram emot ett byta av anordnare efter varje tvåårsperiod. En tillvaro i ständigt tilltagande ekonomisk misär” (Onådiga luntan, 2013, s.16). Tidigare forskning visar dessutom att aktiva arbetsmarknadspolitiska insatser, liksom Fas 3, främst är effektiva under en viss tid i början av insatsen, men att effekterna sedan avtar (Nordlund & Strandh, 2008). Det borde innebära att en arbetssökande med största sannolik inte skulle få några vinster av att fortsätta i Fas 3 år in och år ut, inte heller samhället. Samma studie visade att utbildning var en investering som var mer hållbar i längden (Nordlund & Strandh, 2008).

Deltagarna verkar inte heller få det stöd de anser att de behöver för att faktisk kunna ta sig ut och jobba om lyckan ändå skulle vara där med ett arbetstillfälle. Flera av dem har en sjukdomsbakgrund men få upplever att de fått hjälp med detta. Och om vi nu vill att alla ska jobba så borde rimligtvis detta vara något att fundera över. Dessa personer kanske visst kan jobba som den skärpta arbetslinjen önskar, men det krävs förmodligen att deltagare i behov av rehabilitering också får hjälp med detta och inte endast krav om att sysselsätta sig. Man bör ställa sig frågan, om de inte ”får vara sjuka”, vem som ska ge dem verktyg att bli friska när de motiveras och småknuffas ut i arbetslivet.

En Fas 3-deltagare i media menar att vi skulle behöva anamma ideologiska tankar ur etiska eller religiösa läror och riktar kritik mot sättet att behandla arbetslösa personer i samhället; ”Allt vad ni vill att människor ska göra för er, det skall ni också göra för dem” skriver hon (Onådiga luntan, 2013, s.16). Furåker & Blomsterberg (2002) hävdar dock att arbetsmarknaden och sättet att förhålla sig till arbete inte endast kan skyllas på politiker. Vi behöver se det ur ett större perspektiv och att det då blir samhället som vi alla skapat som bidrar till detta. Denna tanke kan väcka hopp om att se framtida lösningar på hur vi tillsammans kan påverka samhällsuppbyggnaden till en där vi alla kan trivas och vara en del av.

Arbetet och anställning med lön verkar ha ett stort fokus och värde både i politiken och för

deltagarna. När arbetslösheten är hög och omfattar så pass stor del av Sveriges befolkning blir Furåker & Blomsterbergs (2002) tankar väldigt aktuella. Behöver vi kanske finna andra sätt att se på arbetet för att avsaknaden av det inte ska skapa för stora negativa psykosociala konsekvenser? När det inte finns några alternativa sätt att bygga sitt liv på blir framtidsutsikterna för den arbetslöse inte särskilt goda. Författarnas tankar om att finna nya vägar att leva sitt liv på blir en lockande tanke och den skapar dessutom fler möjligheter än den enda som vi har idag; lönearbetet.

Slutsatser

De slutsatser vi dragit av studiens resultat och analys formar en bild av Fas 3 som är mer komplex än vi från början anat. Det är svårt att svara på om deltagarnas berättelser lämnat en positiv eller negativ bild av Fas 3. Det är också svårt att sätta fingret på vilka element som påverkar denna bild. Det vi i analysen kom fram till är att dessa dock verkar ha olika vikt för hur mycket de påverkar helhetsintrycket av Fas 3. De verkar nämligen ha olika företräde i en slags hierarkisk tolkningsordning, där vissa har haft en mer betydelse för helhetsupplevelsen. Denna slutsats har vi dragit eftersom det i berättelserna i många fall funnits flera delar som upplevs mycket positiva, framför allt i intervjuerna, men trots detta har informanterna ändå har en kritisk inställning till Fas 3 i helhet. Efter studiens analys kan vissa slutsatser dras:

- För det första handlar det om betydelsen av att ha *meningsfulla arbetsuppgifter*. Deltagarnas positiva upplevelser handlar ofta om att de ansett att deras sysslor varit givande och att de varit nöjda med sin anordnare. De deltagare som fått bra anordnare verkar uppleva Fas 3 på ett något mer positivt sätt än de deltagare som varit missnöjda med sysselsättningen
- *Ekonomi* har varit omnämnt i stor omfattning. Att inte behöva ha bidrag och på så sätt bli mer autonom är något deltagarna önskar. De flesta av deltagarberättelserna om Fas 3 i denna uppsats vittnar också om känslor av maktlöshet kombinerat med det beroende som finns till de ekonomiska bidrag de får.
- *Möjligheten att kunna påverka* nämns bland deltagarna som något som ofta saknas. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har en stor makt gentemot deltagarna i Fas 3, och många gånger verkar det som att deltagarna inte upplever möjligheten att själv kunna styra och påverka sitt eget liv. Detta i likhet med Skaus (2001) resonemang om maktlösheten i samband med klientskapet då denne tvingas överlåta beslutsfattande om sin situation till andra, liksom Fas 3-deltagarna tvingas göra i Jobb- och utvecklingsgarantin.
- *Individuellt utformade insatser* efterfrågas. Flera av informanterna och personerna som berättat om Fas 3 i media beskriver att de har en tidigare sjukdomshistoria som av olika

anledningar påverkat deras arbetsliv. Vissa av deltagarna upplever att anordnaren tar hänsyn till dessa men de ställer sig kritiska till hur de ska ha möjlighet att finna en väg till det ”vanliga” arbetet. De menar att det saknas rehabilitering i programmet för att kunna främja arbetsmöjligheterna. Vidare upplever flera av deltagarna att själva insatsen i stort ej är anpassad till vad de behöver för att få ett jobb, en informant anser sig bland annat behöva en utbildning snarare. Tidigare undersökningar har visat att hälften av deltagarna Jobb- och utvecklingsgarantin upplevt att insatserna ej varit individanpassade, vilket borde vara mer än vad som anses rimligt (Martinson & Sibbmark, 2010).

- *Höga krav om jobsökning* nämner majoriteten av deltagarna och upplever att kraven om jobsökning är orimligt höga. De upplever att det inte alltid finns så många jobb att söka som Arbetsförmedlingen önskar. Vissa av informanterna menar att de till och med sökt tjänster som exempelvis läkare för att komma upp i en kvantitet i sina arbetsansökningar som myndigheterna ansett vara rimliga. Det blir till synes föga nyttigt och användbart och kanske inte heller försvarbart. Åtminstone verkar det te sig orimligt för informanterna. Deltagarna behöver tillgodose dessa önskemål eftersom de annars mister sin ersättning.
- *Fas 3:s effektivitet* har diskuterats och våra tolkningar av empirin är att deltagarna inte anser Fas 3 vara effektivt, med hänvisning till att förbättra arbetsmöjligheterna. En av informanterna upplever att meriterna informanten fått ej har varit relevanta för vad hen i framtiden kan arbeta med. En annan informants sysselsättning ledde till jobb men trots det anser hen inte att Fas 3 som insats är effektiv. Informanterna verkar dock anse att Fas 3 gett dem ett socialt sammanhang och varit rutinskapande.
- *Stigmat* i och med arbetslösheten tas upp i flera av de berättelser vi tagit del av i media. Många av dem menar att de skäms över att vara arbetslösa och delta i Fas 3 och att de upplever det förnedrande att en anordnare ska erhålla ersättning för att de ska få komma dit och jobba, något som snarare gör dem mindre värd menar en av dem. Flera av dem beskriver också att de tvivlar på sitt eget värde som personer vilket deltagandet i Fas 3 bidragit till.

Studiens relevans för socialpedagogiskt arbete

Men grund i de resultat som i denna studie presenterats och utifrån den analys som gjorts, blir det för oss tydligt att detta ämne inte bara är svårt att beskriva och befinna sig i, det är också en utmaning på flera nivåer i samhället. Långtidsarbetslöshetens psykosociala effekter är något som berör en omfattande grupp människor och det är viktigt att vi uppmärksammar och lär oss hantera detta. Vi socialpedagoger kan få en viktig roll i detta arbete under vår yrkesverksamma tid. Vi kommer sannolikt att träffa människor som berörs av arbetslöshetens effekter och även att arbeta

med deltagare som på olika sätt ofrivilligt står utanför arbetsmarknaden. I och med den bredd den socialpedagogiska utbildningen har är chansen stor att vi kommer komma i kontakt med dessa människor på olika sätt i alla de yrkesroller vi kan komma att ha. Denna studie kan ge oss förutsättningar att förstå fenomenet utifrån ett deltagarperspektiv, vilket också gör att arbetet kan få en högre kvalitet och att vi kan få en djupare förståelse för företeelsen. Att få verktyg som detta att använda i det sociala arbetet skapar också förutsättningar oss även möjlighet att arbeta för deltagarnas bästa. Vi behöver arbeta mot att de negativa effekterna på individen blir så små som möjliga och samtidigt vara en stabil och hjälpande hand för de som behöver stöd

Forskning i framtiden

Kvalitativa undersökningar om Fas 3 verkar det vara ont om. Den forskning vi kunnat ta del av har utförts på uppdrag av regeringen eller Arbetsförmedlingen och det borde vara önskvärt att komplettera dessa med studier liknande denna för att ge en djupare bild av fenomenet Fas 3. Kvalitativa studier om Fas 3 borde med tanke på vår nutida arbetsmarknadspolitik och arbetsmarknad vara högst relevant. Att genomföra en större studie likt denna, där deltagarnas upplevelser fångas upp och uppmärksammas, kan ge möjligheter att utforma åtgärder som deltagarna trivs i och som de anser vara effektiva. Det borde finnas ett socialt och etiskt värde i att låta deltagare och arbetslösa personer själva få påverka de insatser och förutsättningar som de själva berörs av. Ett annat område att utforska skulle kunna handla om finna sätt att få människor som hamnat i arbetslöshet att bibehålla trygghet och optimism om sin situation. Det borde finnas ett samhällsekonomiskt intresse av att vilja minska riskerna för depression eller annan psykiskt ohälsa i och med arbetslöshet. I vår studie har det bland annat framkommit att deltagarna upplever otrygghet och få av dem har en optimistisk syn på sina anställningsmöjligheter i framtiden. Tidigare forskning som presenterats ovan visar att den psykiska hälsan påverkas negativt av arbetslöshet. Detta kan medföra psykiska hälsorisker och därför anser vi att det vore av stort värde att arbeta förebyggande mot detta. Forskning om vilka typer av insatser/arbete/förutsättningar som kan bidra till en förbättrad psykisk hälsa för deltagarna skulle därmed vara betydelsefull.

Återkoppling till frågeställningarna

När vi avslutningsvis återknyter till studiens frågeställningar kan dessa sammanfattningsvis besvaras på följande sätt: Det är uppenbart att de arbetssökande och de politiska resonemangen kring arbete är olika. I politiken har *arbetslinjen* varit den huvudsakliga utgångspunkten och där

framhålls vikten av att alla som kan och vill ska jobba och full sysselsättning är målet. För Fas 3-deltagarna i studien verkar arbete snarare handla om lön, socialt sammanhang och givande arbetsuppgifter. De flesta av dem uppger sig inte ha någon optimistisk syn på sina arbetschanser och många känner att de utsätts för orimliga krav i Fas 3. Åsikterna om Fas 3:s effektivitet skiljer sig åt mellan deltagare och i arbetsmarknadspolitiska resonemang. Deltagarna verkar anse att Fas 3 som insats inte är effektiv, medan uttalanden från bland annat arbetsmarknadsminister Hillevi Engström tyder på att synen på Fas 3:s effektivitet i vissa politiska sammanhang är positiv.

11. Referenser

- Andersson, Maria (2003) *Arbetslöshet och arbetsfrihet. Moral, makt och motstånd*. Uppsala: Etnologiska avdelningen, Uppsala universitet.
- Bauman, Zygmunt (2002) *Det individualiserade samhället*. Malmö: Daidalos
- Bolinder, Margareta (2005) *Handlingsutrymmets betydelse för arbetslösas upplevelser, handlingsstrategier och jobbchanser*. Diss., Umeå: Umeå universitet
- Boolsen, Merete Watt (2007) *Kvalitativa analyser*. Malmö: Gleerups
- Bryman, Alan (2009) *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Upplaga 1:13. Lund: Studentlitteratur.
- Bäck, Henry & Larsson, Torbjörn (2008) *Den svenska politiken. Struktur, processer och resultat*. Uppl. 2:1. Malmö: Liber.
- Börjesson, Mats & Rehn, Alf (2009) *Makt*. Malmö: Liber
- Christensen, Søren, Daugaard Jensen, Poul Erik & Lindkvist, Lars (2001) *Makt beslut och ledarskap. Om märkbar och obemärkt makt*. Stockholm: SNS Förlag
- Dahl, Espen & Lorentzen, Thomas (2005) *What works for whom? An analysis of active labour market programmes in Norway*. International Journal of Social Welfare 2005:14. P. 86-98. Oxford: Blackwell Publishing.
- Eriksson, Lena (2004) *Arbete till varje pris. Arbetslinjen i 1920-talets arbetslöshetspolitik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Forslund, Anders & Holmlund, Bertil (2003) *Arbetslöshet och arbetsmarknadspolitik*. Rapport 2003:6. [Elektronisk]. Uppsala: IFAU. Tillgänglig: <http://ifau.se/Upload/pdf/se/2003/r03-06e.pdf> [2013-04-16].
- Forslund, Anders & Vikström, Johan (2011) *Arbetsmarknadspolitikens effekter på sysselsättning och arbetslöshet – en översikt*. Rapport: 2011:7. [Elektronisk]. Uppsala: IFAU. Tillgänglig: <http://www.ifau.se/sv/Forskning/Publikationer/Rapporter/2011/Arbetsmarknadspolitikens-effekter-pa-sysselsattning-och-arbetsloshet--en-oversikt/> [2013-04-16]
- Furåker, Bengt (2002) *Arbetsmarknaden*. I Lars, Hansen & Orban, Pal (red) *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Furåker, Bengt & Blomsterberg, Marianne (2002). I Lars, Hansen & Orban, Pal (red) *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Gartell, Marie & Rosén, Erika (2011) *Jobb- och utvecklingsgarantin - en studie av*

- sannolikheten att få jobb under programtiden*. Stockholm: Arbetsförmedlingen. Tillgänglig: <http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.3e418bad12dec33840580003442/JOB+rapport.pdf> [2013-03-26].
- Gordo, Laura Romeu (2006) *Effects of short- and long-term unemployment on health satisfaction: evidence from German data*. Applied Economics: 38:20. P. 2335-2350
 - Gorz, André (2001) *Arbete mellan misär och utopi*. Göteborg: Daidalos.
 - Hallsten, Lennart (1998) *Psykiskt välbefinnande & arbetslöshet. Om hälsorelaterad selektion till arbete*. Göteborg: Arbetslivsinstitutet. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/4196>. [2013-05-03]
 - Hansson, Jacob & Karlsson, Cecilia (2013) *Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 2012*. [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.scb.se/Statistik/AM/AM0401/2012A01/AM0401_2012A01_SM_AM12SM1301.pdf [2013-04-06].
 - Hällberg, Peter & Näsén, Krister (2010) *Hur två kriser påverkade arbetsmarknaden*. [Elektronisk]. Stockholm: Statistiska Centralbyrån (SCB). Tillgänglig: http://www.scb.se/statistik/AM/AM0401/2010K01N/AM0401_2010K01N_SM_AM11SM1003.pdf [2013-04-06].
 - Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2010) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Uppl. 2:3 Lund: Studentlitteratur
 - Levi, Lennart (2009) *Fler och bättre jobb – en svensk och europeisk överlevnadsfråga!* SOU 2009:93. Stockholm: Fritzes. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/65/02/c81c5ff1.pdf> [2013-05-08]
 - Mankell, Henning (1998) I Winberg, Margareta, *Jobbigt! En antologi om arbete och arbetslöshet*. Malmö: Författarna & Sobers Förlag
 - Martinson, Sara & Sibbmark, Kristina (2010) *Vad gör de i jobb- och utvecklingsgarantin?* IFAU: 2010:15. Uppsala: IFAU.
 - Nordlund, Madelene & Strandh, Mattias (2008) *Active Labour Market Policy and Unemployment Scarring: A Ten-year Swedish Panel Study*. Cambridge: Journal of social policy: vol. 37, pp. 357-382.
 - Norgren, Claes & Johnredén, Ann-Christin (2009) *Jobb- och utvecklingsgarantin – en garanti för jobb?* [Elektronisk]. Stockholm: Riksrevisionen. Tillgänglig: http://www.riksrevisionen.se/PageFiles/1663/RiR_2009_22.pdf [2013-03-24].
 - Piippola, Salla (2010) *Arbetslinjen, social trygghet eller risk?* Umeå: Socialvetenskaplig Tidsskrift (2010) nr. 3-4.

- Regeringen (2007) Förordning (2007:414) om jobb- och utvecklingsgarantin
- Riksrevisionen (2009) *Jobb- och utvecklingsgarantin – en garanti för jobb?* [Elektronisk]. Stockholm: Riksrevisionen. Tillgänglig: http://www.riksrevisionen.se/PageFiles/1663/RiR_2009_22.pdf [2013-04-06].
- Rosén, Erika (2010) *Jobb- och utvecklingsgarantin – en uppföljning ur deltagarnas perspektiv*. Stockholm: Arbetsförmedlingen. Tillgänglig: http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.15e7b239127ecec329580002926/job_mars2010.pdf [2013-04-06].
- Sandström, Stefan (2008) *Makten du har. Att hantera makt i socialt arbete*. Stockholm: Gothia
- Skau, Greta Marie (2001) *Mellan makt och hjälp*. Stockholm: Liber
- SCB (Statistiska Centralbyrån) (2011) *Långtidsarbetslöshet bland personer i åldern 15-74 år*. [Elektronisk]. Stockholm: SCB. Tillgänglig: http://www.scb.se/Pages/PublishingCalendarViewInfo____259923.aspx?PublObjId=16062 [2013-04-08].
- Strannegård, Lars & Eriksson-Zetterquist, Ulla (2011) *Organisering*. Malmö: Liber
- Theandersson, Christer (2000) *Jobbet - för lön, lust eller andra värden*. Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet
- Thomassen, Magdalene (2008) *Vetenskap, kunskap och praxis*. Gleerups Utbildning AB 1:2
- Vikström, Björn. (2005) *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Uppl. 1:3. Lund: Studentlitteratur
- Ödman, Per-Johan (2007) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts.

Länkar

- www.Arbetsformedlingen.se:
- Arbetsförmedlingen. *Sysselsättningsprognos (2012-12-05)*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.arbetsformedlingen.se/Om-oss/Statistik-prognoser/Prognoser/Prognoser/Riket/12-5-2012-Sysselsattningen-viker-nedat.html> [2013-04-08]
- Arbetsförmedlingen. *Budgetunderlag 2013-2015 (2012-02-24)*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.4c507a4c135613b5bc1800012391/Budgetunderlag+till+regeringen+24+febr+2012.pdf> [2013-05-10].

- Arbetsförmedlingen. *Frågor och svar om Fas 3*. (u.å.). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssookande/Stod-och-service/Fa-extra-stod/Arbetslos-lange/Jobb--och-utvecklingsgarantin/Fragor-och-svar-om-fas-3.html> [2013-03-25].
- Arbetsförmedlingen. *Månadsstatistik*. (2013-04) [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://qvs11ext.ams.se/QvAjaxZfc/QvsViewClient.aspx?public=only&size=long&host=QVS@QVS11EXT&name=Temp/aeae6545e8d8479fa8e734840da68109.pdf> [2013-05-15].
- Arbetsförmedlingen. *Så här styrs vår verksamhet*. (u.å.). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.arbetsformedlingen.se/Om-oss/Var-verksamhet/Styrning.html> [2013-03-25].
- Ekonomistyrningsverket (2013). *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Arbetsförmedlingen*. (2012-12-24). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.esv.se/sv/Verktyg-stod/Statliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14927> [2013-05-20].
- www.esv.se *Om ESV*. (2011-05-18). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.esv.se/sv/2/Om-ESV/> [2013-05-20].
- www.ifau.se *Om IFAU*. (2013-03-20). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.ifau.se/sv/Om-IFAU/> [2013-05-20].
- www.regeringen.se:
 - *Arbetsmarknadspolitik*. (2012-09-20). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/14955> [2013-03-26].
 - *Långtidarbetslösa*. (2013-02-14). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/14955/a/170757> [2013-05-20]
 - *Statens offentliga utredningar och kommittéer*. (2013-04-26). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/2461>
 - *Regeringens nyhetsbrev: För jobb och välfärd - motverka krisen och skapa bättre villkor*. (2012-04-16). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/14468/a/190596> [2013-04-27].
- www.riksdagen.se:
 - *Betänkande 2010/11:AU11 Fas 3 i jobb- och utvecklingsgarantin*. (2011-06-09). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201011/AU11/> [2013-04-27].

- *Interpellationsdebatt*. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/en/Debatter--beslut/Interpellationsdebatter1/Debatt/?did=H010225&doctype=ip> [2013-04-27].
- *Riksdagens protokoll 2011/12:54 Onsdagen den 21 december*. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/Riksdagens-protokoll-2011125_GZ0954/ [2013-04-27].
- *Riksdagens protokoll 2012/13:67 Tisdagen den 19 februari*. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/Riksdagens-protokoll-2012136_H00967/ [2013-04-27].
- *Svar på skriftlig fråga 2012/13:14, Fas 3*. (2012-10-04). [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Fragor-och-anmalningar/Svar-pa-skriftliga-fragor/Fas-3_H01214/ [2013-04-29]
- *Svar på interpellationerna 2012/13:225 och 242 om villkoren i fas 3*. (2012-02-19). [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/Riksdagens-protokoll-2012136_H00967/ [2013-04-29].

Länkar till Fas 3-deltagarnas berättelser ur media:

- bloggar.aftonbladet.se. *Han fick jobb efter Fas 3*. (2013-05-06). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://bloggar.aftonbladet.se/oppengranskningbidragsjobben/2013/05/han-fick-jobb-efter-fas-3/> [2013-05-20].
- Sundsvalls Tidning. *Det är tungt att vara arbetslös*. (2009-11-01). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://st.nu/opinion/ordetfritt/1.1479739-det-ar-tungt-att-vara-arbetslos> [2013-04-12].
- Handelsnytt. *Fas 3 – ett sätt att bli bortsorterad*. (2013-02-01). [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.handelsnytt.se/fas-3-ett-satt-att-bli-bortsorterad>
- www.socialaktion.nu, *Onådiga luntan* (2013-01) [Elektroniska]. Tillgängliga: http://socialaktion.nu/wp-content/uploads/2013/02/20130219_onadiga_luntan.pdf
- *Fas3 gör en sämre & mindre värd*, Onådiga Luntan, s.15
- *Jobbarfull tid för halv lön*. Onådiga Luntan, s.16
- *Ingen deltog i Fas 3 frivilligt*, Onådiga Luntan, s.35
- *Illa behandlad på Fas 3-jobb*. Onådiga Luntan, s.37

12. Bilaga 1

Informationsbrev

I denna kandidatuppsats undersöker vi bilden av Fas 3. För att undersöka detta kommer vi att intervjua personer som deltar i Fas 3.

Du tillfrågas härmed att delta i denna studie.

Studiens syfte är att undersöka upplevelsen och beskrivningen av den sista fasen i det arbetsmarknadspolitiska programmet Jobb- och utvecklingsgarantin, Fas 3.

Eftersom Jobb- och utvecklingsgarantin är ett relativt nystartat program behövs fler bidrag till debatten och inom forskningen. Det saknas också perspektiv på hur deltagarna i Fas 3 själva upplever det. Därför anser vi att denna undersökning har ett värde, eftersom den kan bidra till ytterligare en bild av fenomenet Fas 3. Studien ger framförallt ett värde för oss som blivande yrkesverksamma inom socialt arbete och som socialpedagoger, eftersom kunskapen kan användas i en vidare förståelse för hur det kan vara att ingå i Fas 3.

Under intervjun kommer vi att ha ett visst antal förutbestämda frågor, som härleds till vårt syfte. Detta för att samtalet skall vara relevant för det vi vill undersöka. Vi har dock valt att begränsa antalet förutbestämda frågor, för att du som informant skall ha möjlighet att beskriva din upplevelse mer fritt. Vår önskan är att du skall kunna berätta och dela med dig av dina personliga upplevelser och åsikter om Fas 3.

Deltagandet är konfidentiellt, det vill säga att det endast är vi som författare till kandidatuppsatsen som känner till ert deltagande i studien. I texten kommer alla som ingår i studien att benämnas som *informanten, deltagaren* eller *den arbetsökande*. Detta gör att vi lättare kan avidentifiera de personer vi intervjuat, och att sekretessen hålls. Intervjun kommer att spelas in. En inspelning underlättar för oss när vi senare kommer att bearbeta intervjumaterialet, och kommer endast att användas till detta syfte.

Innan intervjun kommer du att få skriva på ett samtycke, som ett godkännande av din medverkan. Tidsåtgången för deltagandet i denna studie sträcker sig till medverkandet i intervjun, som kommer att ta cirka en timma. *Vi vill också betona att deltagandet i studien är frivilligt, och om önskan finns har du möjlighet att avbryta deltagandet i studien när som helst utan närmare motivering.* Den färdiga uppsatsen kommer att finnas tillgänglig på portalen DiVA, samt via Högskolan Väst.

Ytterligare information lämnas av nedanstående ansvariga.

Trollhättan 2013-04-12

Studieansvariga:

Natalie Johansson, natalie.johansson@student.hv.se, tel: 0707 36 53 45

Frida Nord, frida.nord.2@student.hv.se, tel: 0700 46 45 92

Handledare:

Åsa Andersson, asa.andersson@hv.se

Högskolan Väst
46186 Trollhättan
Tel: 0520 – 22 30 00

13. Bilaga 2

Informerat samtycke

- Jag bekräftar att jag fått denna skriftliga samt annan muntlig information om studien.
- Jag ger mitt samtycke till att delta i studien och vet att mitt deltagande är helt frivilligt.
- Jag är medveten om att jag när som helst och utan förklaring kan avsluta mitt deltagande.
- Jag tillåter att insamlad data om mig förvaras och hanteras elektroniskt av studieansvariga.

.....
Datum

.....
Informantens namnteckning

.....
Namnförtydligande

14. Bilaga 3

Intervjuguide

Hur länge har du varit i Fas 3?

Hur upplever du att vara i Fas 3?

Hur skulle du beskriva Fas 3?

Vad är Fas 3 för dig?

Vilken typ av försörjning har du när du är deltagare i Fas 3?

Hur har du uppfattat de arbetsuppgifter du haft under denna tid?

Vilka yrkesmässiga erfarenheter har du fått under denna tid?

Hur ser dina jobbmöjligheter för framtiden ut just nu?

Har du under din tid i Fas 3 knutit några kontakter i arbetslivet?

Vilka för- och nackdelar kan du se med Fas 3 utifrån dina egna erfarenheter?

På vilket sätt tror du att man skulle kunna forma en åtgärd som skapar arbetsmöjligheter för långtidsarbetslösa? På vilket sätt skulle Fas 3 kunna utvecklas för att bli bättre tror du?

Vad tror du skulle kunna förbättra möjligheterna för deltagare i Fas 3 för att få ett arbete?

Överensstämmer Fas 3 med bilden du hade om det innan du fick din sysselsättning?

Hur ser du på effektiviteten av Fas 3?

Kommer den typ av sysselsättning du har nu ge dig någon merit/erfarenhet för dig i dina framtida arbetssansökningar?

15. Bilaga 4

Huvudsakliga ansvarsområden:

Inledning - Frida

Syfte & Frågeställningar – Frida och Natalie

Bakgrund - Natalie

Tidigare forskning - Frida

Teori - Natalie

Studiens relevans för socialpedagogik och socialt arbete - Frida

Metod - Frida

Etik - Frida

Resultat och Analys:

-Arbete - Natalie

-Makt - Frida

-Andra viktiga deltagarupplevelser av Fas 3 - Natalie

-Slutdiskussion – Natalie

Vi vill gärna poängtera att vi båda varit delaktiga i alla delar och att denna uppdelning är grovt indelad utifrån vem som haft huvudsakliga ansvarsområdet.